

RAPORT Z WYKONANIA W 2014 ROKU

PROGRAMU PRZECIWDZIAŁANIA NARKOMANII

W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM

NA LATA 2011 – 2016

Katowice 2015 rok

SPIS TREŚCI

I. INFORMACJE OGÓLNE	2
II. EPIDEMIOLOGIA ZJAWISKA NARKOMANII W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM	3
III. OPIS ZADAŃ ZREALIZOWANYCH PRZEZ SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO Z ZAKRESU PRZECIWDZIAŁANIA NARKOMANII W 2014 ROKU	30
IV. PODSUMOWANIE	46

WSTĘP

Raport z wykonania w danym roku Wojewódzkiego Programu i efektów jego realizacji jest sporządzany, zgodnie z art. 11 ust. 1 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii (tekst jednolity: Dz. U. z 2012 roku, poz. 124 z późn. zm.), przez organ wykonawczy samorządu województwa, który przedkłada go sejmikowi województwa, w terminie do dnia 31 marca roku następującego po roku, którego dotyczy raport.

Niniejszy dokument składa się z trzech części. W pierwszej zawarto informacje ogólne na temat *Programu przeciwdziałania narkomanii w województwie śląskim na lata 2011 – 2016*. W drugiej opisano zjawisko narkomanii w województwie śląskim, opierając się na najnowszych dostępnych wynikach przeprowadzonych badań oraz danych statystycznych zgromadzonych z różnych instytucji zaangażowanych w rozwiązanie problemu. Ostatnia część raportu zawiera szczegółowy opis zadań zrealizowanych w 2014 roku w ramach *Programu* oraz jego efektów.

I. INFORMACJE OGÓLNE

Program przeciwdziałania narkomanii w województwie śląskim na lata 2011 – 2016 stanowi podstawę podejmowania działań w zakresie zwalczania narkomanii oraz określa główne zadania do realizacji w tym obszarze. Niniejszy dokument został przyjęty przez Sejmik Województwa Śląskiego Uchwałą Nr IV/5/2/2011 z dnia 14 lutego 2011 roku. *Program* opracowano w Regionalnym Ośrodku Polityki Społecznej Województwa Śląskiego w oparciu o przeprowadzoną diagnozę problemu oraz o doświadczenie zdobyte podczas realizacji działań w dziedzinie przeciwdziałania narkomanii.

Zakres przedmiotowy *Programu* obejmuje podstawy prawne, analizę działań podejmowanych w województwie śląskim w latach 2008-2010, diagnozę problemów związanych z narkotykami i narkomanią w województwie śląskim, analizę zasobów instytucjonalnych w tym obszarze oraz cele i działania strategiczne niezbędne dla poprawy stanu faktycznego w dziedzinie profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnienia od narkotyków.

Program realizowany jest przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Katowicach według rocznego harmonogramu działań, zgodnie z planem budżetu Województwa Śląskiego na dany rok. Wykonanie zadań *Programu* oparte jest na współpracy z podmiotami prowadzącymi działania w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów narkomanii na rzecz mieszkańców województwa śląskiego.

Misją *Programu przeciwdziałania narkomanii w województwie śląskim na lata 2011-2016* jest ***podejmowanie, wzmocnienie i inspirowanie działań na rzecz profilaktyki i rozwiązywania problemów narkomanii w województwie śląskim***. Celami operacyjnymi są:

1. Wzmocnienie lokalnych systemów profilaktyki i rozwiązywania problemów narkomanii na rzecz mieszkańców województwa śląskiego.
2. Wzmocnienie procesu leczenia, rehabilitacji i reintegracji osób uzależnionych od narkotyków.
3. Prowadzenie badań i monitoring problemów związanych z zażywaniem substancji psychoaktywnych.

II. EPIDEMIOLOGIA ZJAWISKA NARKOMANII W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM

Analizując aktualną sytuację narkotykową w Polsce wyodrębnić można kilka charakterystycznych zjawisk. Stale zmniejsza się liczba osób używających opiatów w sposób dożylny, a jednocześnie średnia wieku tych osób się podnosi, co wskazuje na brak nowych pokoleń w powyższej populacji. Jest to jednak ważna z punktu widzenia zdrowia publicznego grupa, ponieważ wzór używania przez nią narkotyków powiązany jest z najpoważniejszymi problemami zdrowotnymi i społecznymi, np. wirusem HCV, HBV, HIV, bardzo silną degradacją zdrowia fizycznego i psychicznego oraz wysokim ryzykiem zgonu. Z tego powodu osoby używające narkotyków w iniekcjach potrzebują różnorodnych form terapii i redukcji szkód. Kolejną grupę stanowią osoby młode, które odrzucają iniecyjne używanie narkotyków, sięgają natomiast po stymulanty, amfetaminę i ecstazy, a wiodącym narkotykiem jest marihuana. Ponadto, w omawianej grupie dominują wzory politoksykomanii, tj. łączenia substancji nielegalnych z legalnymi, narkotyków z alkoholem i lekami. Trzecią, coraz większą grupą są osoby, które prawdopodobnie w większości nigdy nie spełnią kryteriów uzależnienia, ale można o nich powiedzieć, że eksperymentują lub używają narkotyków w sposób szkodliwy. Dotyczy to różnego rodzaju substancji, głównie marihuany, ale także stymulantów, leków oraz nowych substancji psychoaktywnych, tzw. dopalaczy.

Badania wskazują, że w przypadku większości środków zaobserwować można niewielkie wzrosty lub stabilizację używania, natomiast w przypadku marihuany widoczny jest zdecydowany wzrost konsumpcji. Jednocześnie niekoniecznie oznacza to zwiększenia problemów związanych z intensywnym używaniem marihuany, ponieważ wskaźniki są

wysokie w przypadku pytania o doświadczenia kiedykolwiek w życiu, maleją natomiast w zakresie częstotliwości używania.¹

1. Używanie narkotyków przez mieszkańców województwa śląskiego

Poniżej zaprezentowane zostały wyniki badań przeprowadzonych w województwie śląskim w 2010 roku w populacji generalnej oraz w 2011 roku wśród młodzieży szkolnej. W ramach badań pytano respondentów o kontakt z substancjami psychoaktywnymi w ciągu trzydziestu dni przed badaniem, co jest wskaźnikiem używania bieżącego (*ang. current use*), ostatnich dwunastu miesięcy (używania ostatniego, czyli aktualnego – *ang. recent use*) oraz kiedykolwiek w życiu, co jest wskaźnikiem eksperymentowania z narkotykami (*ang. lifetime experience*).

Rozpowszechnienie używania substancji psychoaktywnych w populacji generalnej

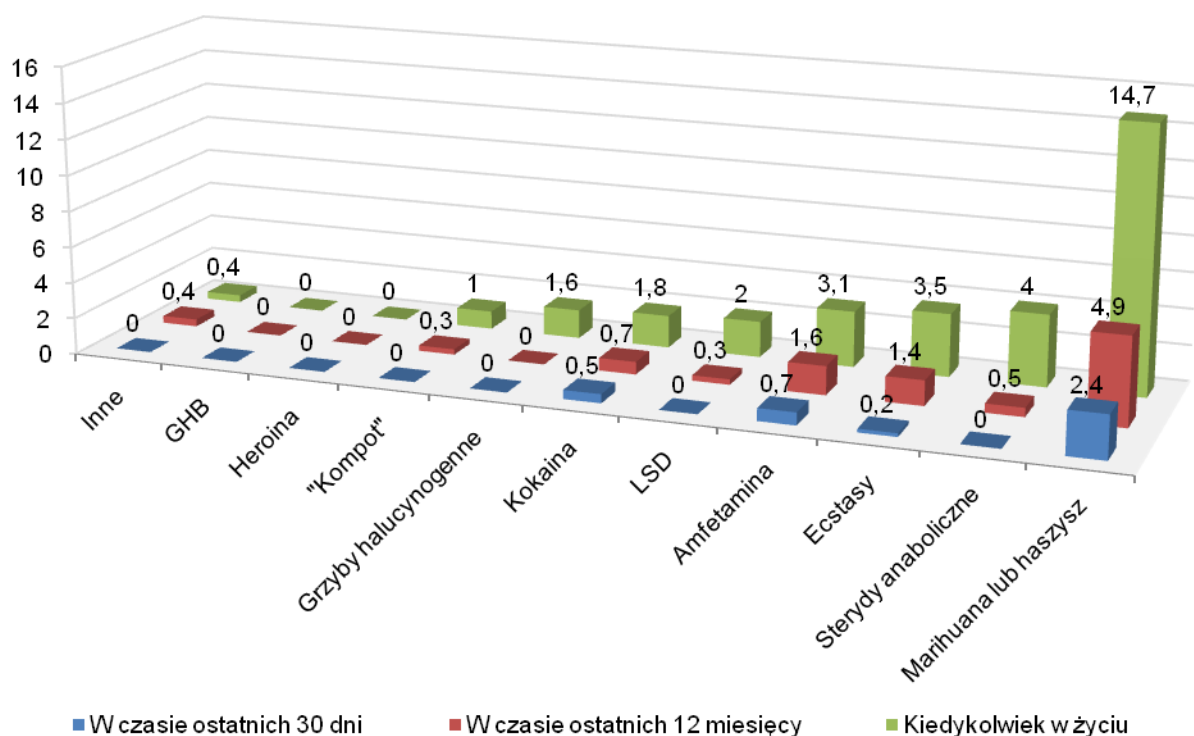
Wyniki badania ankietowego dotyczącego problemu używania substancji psychoaktywnych (narkotyków i alkoholu) przeprowadzonego wśród mieszkańców województwa śląskiego w 2010 roku² wskazują, że najbardziej popularną substancją wśród badanych jest marihuana i haszysz, czyli przetwory konopi indyjskich. Do kontaktów z tą substancją kiedykolwiek w życiu przyznało się 14,7% badanych, 4,9 % respondentów zaliczyć można do okazjonalnych użytkowników, a 2,4% respondentów zadeklarowało używanie bieżące (ostatnie 30 dni). Na drugim miejscu pod względem rozpowszechnienia używania kiedykolwiek w życiu odnotowano sterydy anaboliczne (4%) oraz substancje wziewne (2,9%), czyli substancje legalne. Podobna grupa osób zadeklarowała kontakt przynajmniej raz w życiu z amfetaminą (3,1%) oraz ecstazy (3,5%). O wiele mniej respondentów próbowało LSD – 2,0%. Konsumpcja pozostałych substancji nie przekroczyła poziomu 2,0%. W przypadku używania narkotyków w ciągu ostatniego roku na drugim miejscu uplasowała się konsumpcja amfetaminy - 1,6%, a ecstazy zażywało 1,4% respondentów. Rozpowszechnienie używania pozostałych substancji było na poziomie poniżej 1,0%. Analizując odsetki dotyczące używania bieżącego (ostatnie 30

¹ Na podstawie rozmowy z Piotrem Jabłońskim, dyrektorem Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii, *Trzeba widzieć problem we właściwych proporcjach* w: Świat problemów Nr 10, Warszawa, październik 2013

² Badania ankietowe dotyczące problemu używania substancji psychoaktywnych (narkotyków i alkoholu) wśród mieszkańców województwa śląskiego, zostały zrealizowane w 2010 roku wśród osób w wieku 15-64 lat (łącznie przeprowadzono 509 wywiadów) na zlecenie Województwa Śląskiego, metodą wywiadów kwestionariuszowych. Badanie było częścią wspólnego przedsięwzięcia, zrealizowanego w oparciu o porozumienie z Krajowym Biurem ds. Przeciwdziałania Narkomanii, które objęło próbę ogólnopolską oraz 8 prób wojewódzkich, w tym próbę dla województwa śląskiego, A. Malczewski, M. Kidawa, M. Struzik, *Substancje psychoaktywne – postawy i zachowania. Raport z badań ankietowych zrealizowanych w 2010 r. w województwie śląskim*, Warszawa 2011

dni), 0,7% respondentów zadeklarowało używanie amfetaminy (1% w Polsce). Do konsumpcji pozostałych substancji psychoaktywnych przyznało się nie więcej niż 0,5% respondentów.³

Używanie substancji psychoaktywnych kiedykolwiek w życiu w województwie śląskim, w czasie ostatnich 12 miesięcy i w czasie ostatnich 30 dni (%)

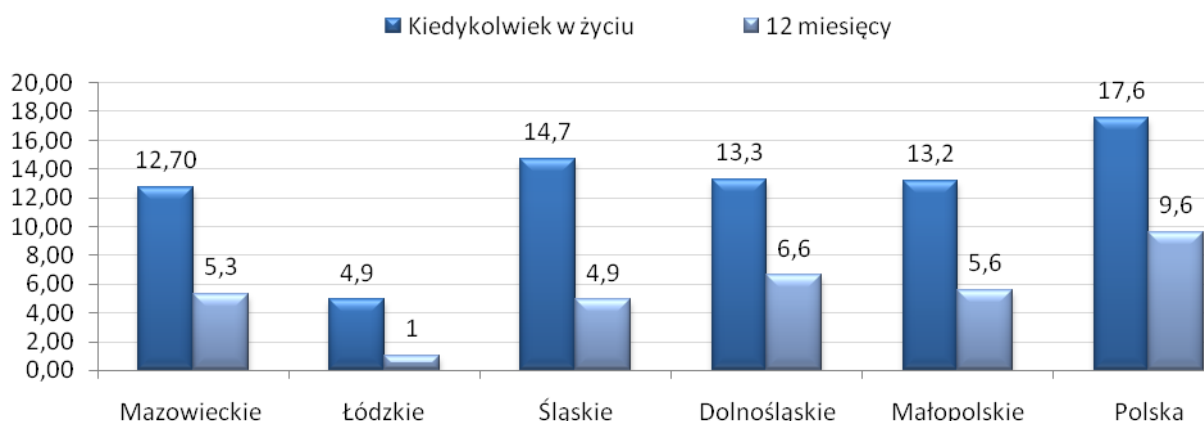

Źródło: Opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej na podstawie: A. Malczewski, M. Kidawa, M. Struzik, *Substancje psychoaktywne – postawy i zachowania. Raport z badań ankietowych zrealizowanych w 2010 r. w województwie śląskim*, Warszawa 2011, s. 40.

Eksperymentowanie z używaniem marihuany oraz haszyszu w województwie śląskim było bardziej popularne niż w pozostałych regionach. Zaznaczyć należy, że w województwie dolnośląskim i małopolskim nieznacznie mniej badanych przyznawało się do używania przetworów konopi (odpowiednio 13,3 % i 13,2%). Jednak w przypadku używania w ciągu ostatnich 12 miesięcy (aktualny poziom) największe odsetki badanych odnotowano w województwach dolnośląskim (6,6%) oraz małopolskim (5,6%). Województwo śląskie z wynikiem 4,9% jest dopiero na czwartej pozycji po województwie mazowieckim (5,3%). Należy podkreślić, że wszystkie omawiane województwa miały poziom używania marihuany mniejszy od wyników ogólnopolskich, który wyniósł 9,6%.

³ M. Struzik, A. Malczewski, *Ekspertyza. Problem narkomanii w województwie śląskim* 2013, s.3, 4

Używanie marihuany kiedykolwiek w życiu oraz w ciągu ostatnich 12 miesięcy w 2010 w populacji generalnej (%)

Źródło: A. Malczewski, M. Kidawa, M. Struzik, *Substancje psychoaktywne – postawy i zachowania. Raport z badań ankietowych zrealizowanych w 2010 r. w województwie śląskim*, Warszawa 2011, s. 97

Rozpowszechnienie używania substancji psychoaktywnych wśród młodzieży (ESPAD)

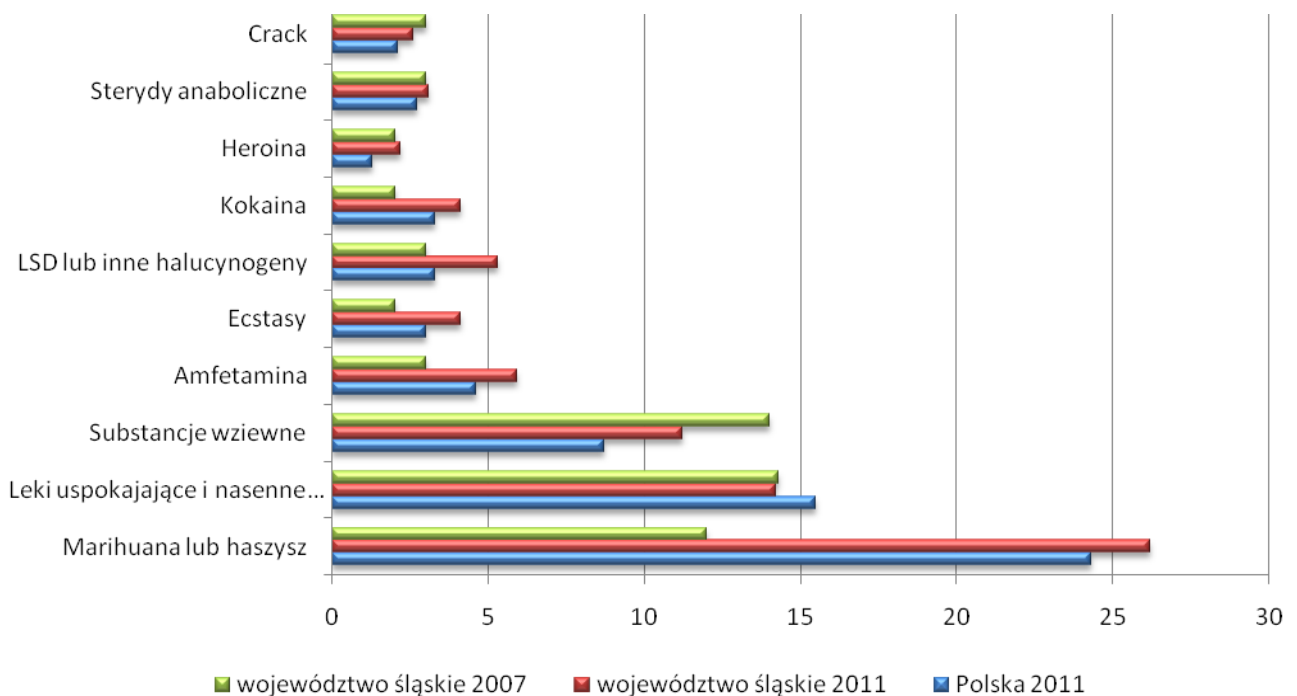
W celu określenia rozmiarów problemu używania narkotyków wśród młodzieży szkolnej oraz analizy trendów pojawiających się w tym obszarze, co cztery lata realizowane są badania w ramach „Europejskiego Programu Badań Ankietowych w Szkołach” (ESPAD).⁴ Samorząd Województwa Śląskiego zlecił przeprowadzenie niniejszych badań w 2004, 2007 oraz 2011 roku. Kolejna edycja zaplanowana została na 2015 rok. W 2011 roku badaniami objęto młodzież trzecich klas gimnazjum (próbna 1 044 uczniów) i drugich klas szkół ponadgimnazjalnych (próbna 1 250 uczniów).

Wśród uczniów najczęściej zażywanyymi substancjami były przetwory konopi. Odsetek dla młodzieży III klas gimnazjum z województwa śląskiego wyniósł w 2011 roku 26,2% i jest on wyższy niż wartość uśredniona dla Polski (24,3%). Na drugim miejscu plasuje się stosowanie leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza (14,2% dla województwa śląskiego i 15,5% dla Polski w 2011 roku). Trzecie miejsce zajmuje eksperymentowanie z substancjami wziwnymi i w tym przypadku dane dla województwa śląskiego są wyższe niż wskaźniki ogólnopolskie (odpowiednio 11,2% i 8,7% w 2011 roku). Warto zauważyć, że w przypadku

⁴ Wyniki badań przedstawiono w raportach pn. „Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z badań ankietowych zrealizowanych w województwie śląskim w 2004 roku”, „Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z badań ankietowych zrealizowanych w województwie śląskim ESPAD 2007” oraz „Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z badań ankietowych zrealizowanych w województwie śląskim w 2011 r.”

danych dla województwa śląskiego wyniki pomiarów z 2007 i 2011r. wskazują na największy wzrost odsetka w przypadku marihuany lub haszyszu (14 punktów procentowych). W przypadku amfetaminy, LSD, kokainy i ecstasy widoczne są pewne tendencje wzrostowe, jednakże nie tak wysokie jak w przypadku przetworów konopi. Zwraca uwagę spadek na przestrzeni lat 2007 i 2011 odsetka młodzieży potwierdzającej używanie substancji wziewnych oraz stabilizacja używania leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza.⁵

Używanie substancji psychoaktywnych chociaż raz w swoim życiu przez uczniów III klas gimnazjów 15-16 lat (ESPAD, dane dla województwa śląskiego z roku 2007 i 2011 oraz dane dla Polski z roku 2011)

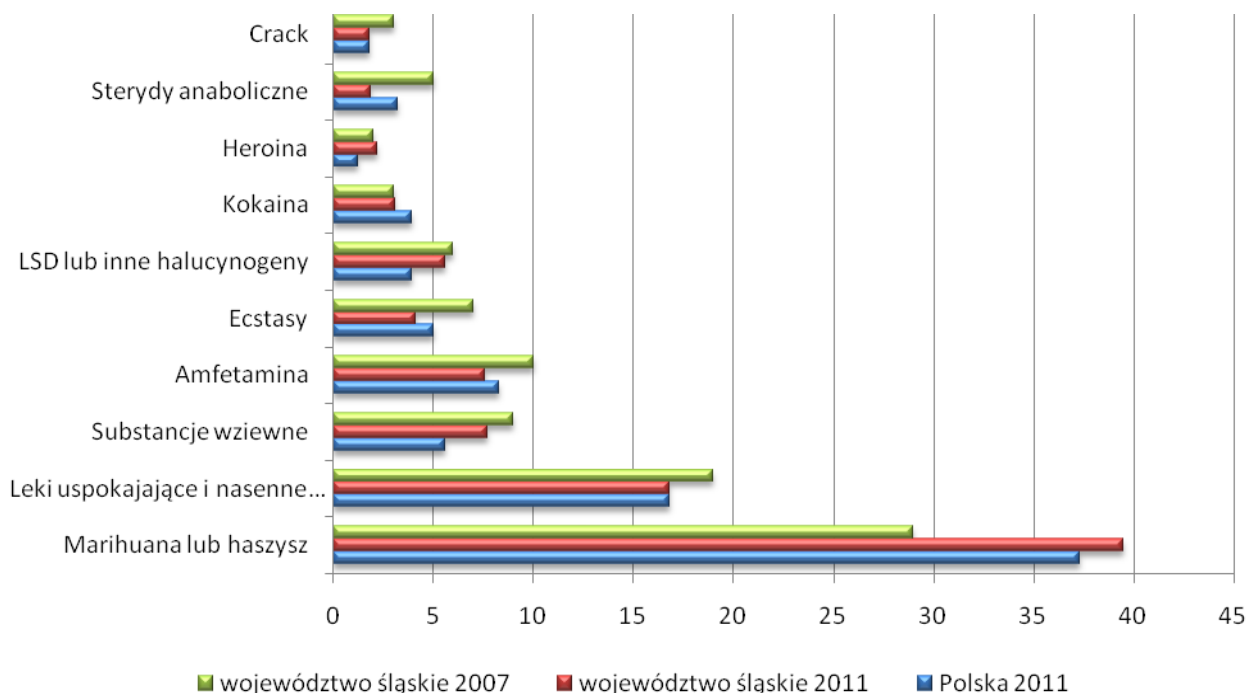
Źródło: Opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej na podstawie: K. Charzyńska, J. Sierosławski, *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z badań ankietowych zrealizowanych w województwie śląskim w 2011 r.*, Europejski Program Badań Ankietowych w Szkołach ESPAD, s. 80, 99.

W starszej kohorcie wiekowej, tj. wśród uczniów klas II szkół ponadgimnazjalnych najbardziej rozpowszechnioną substancją są także przetwory konopi (39,5% młodzieży w 2011 roku potwierdziło używanie tych środków chociaż raz w swoim życiu). Wskaźnik dla województwa śląskiego jest nieznacznie wyższy od wskaźnika dla Polski, który osiągnął wartość 37,3%. Pomiar w województwie śląskim z 2011 roku wskazuje na wzrost w porównaniu do roku 2007 w przypadku używania przetworów konopi (ok. 10 punktów

⁵ M. Struzik, A. Malczewski, *Ekspertyza. Problem narkomanii w województwie śląskim* 2013, s. 7

procentowych). Na drugim miejscu odnotować można używanie leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza (ten sam odsetek w 2011 roku dla województwa i dla Polski 16,8% oraz spadek dla województwa w stosunku do roku 2007). Trzecie miejsce zajmuje używanie amfetaminy, przy czym odsetki młodzieży deklarującej użycie chociaż raz w swoim życiu tej substancji są znacznie niższe (7,6% dla województwa w 2011 roku). Warto zaznaczyć, że w przypadku amfetaminy młodzież z województwa śląskiego w roku 2011 rzadziej wskazywała na eksperymentowanie z tym środkiem niż w roku 2007, a wskaźnik dla województwa śląskiego jest niższy od danych ogólnopolskich. Wśród starszej młodzieży odnotowuje się niższe odsetki dotyczące używania chociaż raz w swoim życiu substancji wziewnych niż wśród 15-16-latków. Jednakże dane dla województwa śląskiego z roku 2011 są nieznacznie wyższe niż wskaźniki dla Polski.

Używanie substancji psychoaktywnych chociaż raz w swoim życiu przez uczniów II klas szkół ponadgimnazjalnych - 17-18 lat, dane dla województwa śląskiego z roku 2007 i 2011 oraz dane dla Polski z roku 2011 (%)

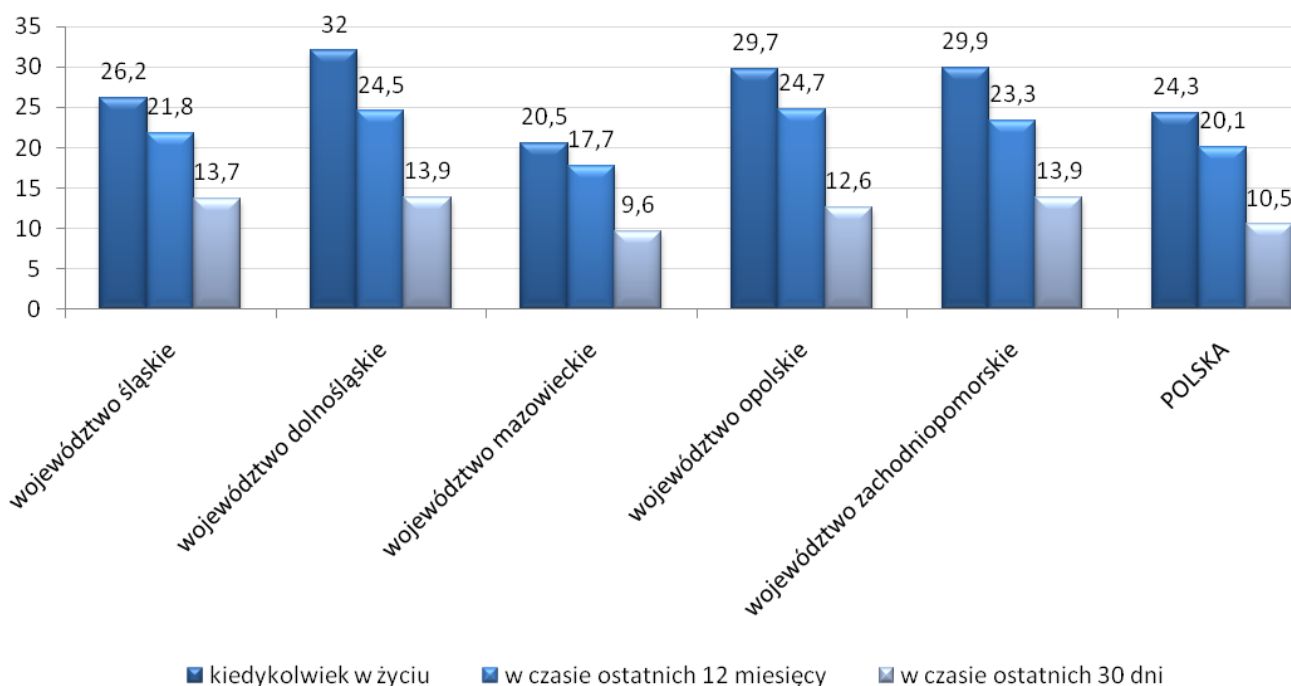

Źródło: Opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej na podstawie: K. Charzyńska, J. Sierosławski, *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną*op. cit., s. 80, 99

Odsetki młodzieży potwierdzającej używanie substancji psychoaktywnych w ciągu ostatnich 12 miesięcy oraz ostatnich 30 dni dotyczą tylko trzech grup narkotyków tj. przetworów konopi, substancji wziewnych oraz ecstasy.⁶

W porównaniu do innych regionów w których przeprowadzono badanie używanie marihuany lub haszyszu jest rzadziej deklarowane przez uczniów w województwie śląskim niż w innych analizowanych województwach, jedynie w porównaniu do województwa mazowieckiego można zaobserwować nieco częstsze eksperymentowanie z tą substancją w województwie śląskim (odpowiednio 20,5% i 26,2% wśród młodszej młodzieży i 37,5% i 39,5% wśród starszych uczniów).⁷

Używanie przetworów konopi kiedykolwiek w życiu wśród uczniów III klas gimnazjum, w czasie ostatnich 12 miesięcy oraz w czasie ostatnich 30 dni w województwie śląskim w porównaniu do innych województw

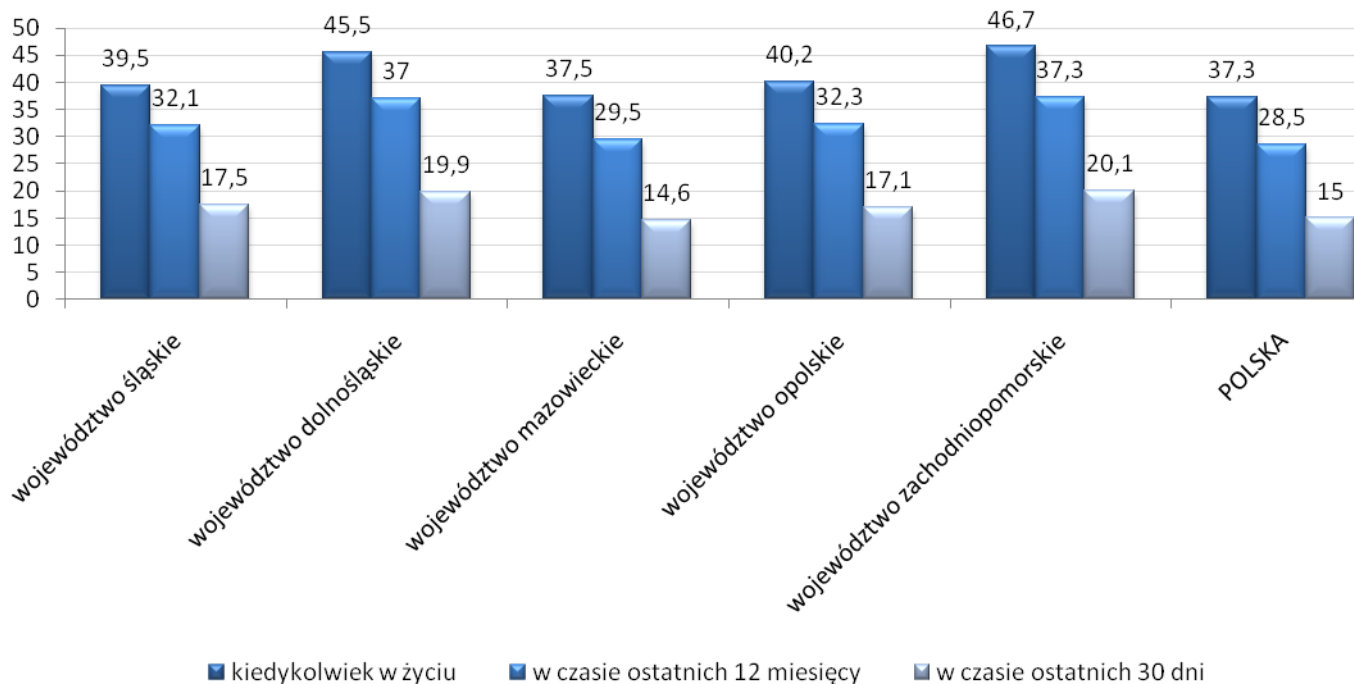

Źródło: opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na podstawie: K. Charzyńska, J. Sierosławski, *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną*op. cit., s. 80-82

⁶ M. Struzik, A. Malczewski, *Ekspertyza. Problem narkomanii w województwie śląskim 2013*, s. 8

⁷ K. Charzyńska, J. Sierosławski, *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z badań ankietowych zrealizowanych w województwie śląskim w 2011 r.*, Europejski Program Badań Ankietowych w Szkołach ESPAD, s. 79

Używanie przetworów konopi kiedykolwiek w życiu wśród uczniów II klas szkół ponadgimnazjalnych, w czasie ostatnich 12 miesięcy oraz w czasie ostatnich 30 dni w województwie śląskim w porównaniu do innych województw

Źródło: opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na podstawie: K. Charzyńska, J. Sierosławski, *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną*op. cit., s. 80-82

W ramach badania ESPAD w 2011 roku po raz pierwszy zapytano o postawy i oczekiwania wobec przetworów konopi. Badani częściej za całkiem prawdopodobne lub pewne uznawali konsekwencje pozytywne. Wśród nich na pierwszym miejscu lokuje się „zwiększenie intensywności radości” (młodsza grupa – 34,0%, starsza grupa – 38,8%), na drugim – zwiększenie otwartości (młodsza grupa – 30,1%, starsza grupa – 31,9%). Na trzecim miejscu w młodszej grupie wiekowej znalazła się „mniejsza nieśmiałość” (25,3%), natomiast wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych jako trzecia najczęściej wskazywana pozytywna konsekwencje pojawia się „zwiększenie intensywności doświadczeń” (29,0%). Najczęściej oczekiwaną konsekwencją negatywną były trudności z koncentracją (młodsza grupa – 23,3%, starsza kohorta – 17,8%), a następnie – utrata wątku myślenie (młodsza grupa – 19,7%, starsza kohorta – 16,7%) oraz trudności w prowadzeniu rozmowy (młodsza grupa – 14,9%, starsza kohorta – 11,6%).⁸

Inną kwestią poruszoną podczas omawianego badania było ryzyko pojawienia się szkód zdrowotnych i społecznych związanych z używaniem substancji psychoaktywnych. Wyniki wskazują, że zdecydowana większość uczniów dostrzega ryzyko szkód związanych

⁸ K. Charzyńska, J. Sierosławski, *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną*op. cit., s. 49,50

z używaniem substancji psychoaktywnych. Tylko bardzo nieliczni stwierdzają, że ich używanie nie jest związane z żadnym negatywnym następstwem. Stosunkowo najwięcej takich odpowiedzi padło przy eksperymentowaniu z marihuaną lub haszyszem oraz paleniu przetworów konopi od czasu do czasu. Jednak regularne palenie papierosów w ilości co najmniej jednej paczki dziennie lub regularne palenie marihuany lub haszyszu traktowane jest jako zachowanie bardzo ryzykowne. Analiza rozkładów odpowiedzi wskazuje na nasilenie używania jako główne źródło zróżnicowania ryzyka, w mniejszym stopniu rolę tę pełni rodzaj substancji.⁹

Dopalacze

Problem dopalaczy zaczął narastać w Polsce w ciągu ostatnich kilku lat. Terminem tym określane są nowe substancje psychoaktywne pochodzenia naturalnego lub syntetycznego, których cechą wyróżniającą jest fakt, że nie znajdują się w wykazach substancji kontrolowanych literą prawa międzynarodowego czy krajowego (nie jest to jednak termin naukowy). W 2008 roku rozpoczęła swoją działalność strona internetowa oferująca zakup „dopalaczy”, przedstawianych jako bezpieczne alternatywy dla psychoaktywnych substancji nielegalnych. W tym samym roku zaczęły również powstawać sklepy stacjonarne. Do końca 2010 roku w Polsce funkcjonowało ponad 1300 punktów sprzedaży „dopalaczy”.¹⁰ W celu zahamowania dalszego wzrostu sprzedaży w 2010 roku znowelizowano ustawę o przeciwdziałaniu narkomanii oraz ustawę o Państwowej Inspekcji Sanitarnej, która zdefiniowała „dopalacze” jako środek zastępczy, zakazano ich wytwarzania oraz wprowadzania do obrotu. Zgodnie ze znowelizowanym prawem właściwy Państwowy Inspektorat Sanitarny ma prawo wycofać z obrotu na czas do 18 miesięcy produkty w celu ich zbadania, co do których zachodzi uzasadnione podejrzenie, że mogą być niebezpieczne dla życia.¹¹ Ponadto w 2010 roku funkcjonariusze Państwowej Inspekcji Sanitarnej wraz z funkcjonariuszami Policji zamknęli wszystkie sklepy i hurtownie zajmujące się handlem tzw. „dopalaczami”. Podstawą prawną działania była ustawa z dnia 14 marca 1985 roku o Państwowej Inspekcji Sanitarnej, wskazująca, że w przypadku bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia ludzi, inspektor sanitarny nakazuje, m.in. unieruchomienie zakładu pracy, lub jego części, zamknięcie obiektu użyteczności publicznej, wycofanie z obrotu środka spożywczego, przedmiotu użytku lub innego wyrobu mogącego mieć wpływ na zdrowie ludzi

⁹ K. Charzyńska, J. Sierosławski, *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną*op. cit., s. 61

¹⁰ P. Jabłoński, A. Malczewski, *Dopalacze. Skala zjawiska i przeciwdziałanie*, Warszawa 2014, s.4-5

¹¹ Ibidem, s. 15

albo podjęcie lub zaprzestanie innych działań. Przyczyną podjętych działań była rosnąca liczba informacji o hospitalizacjach związanych z „dopalaczami” oraz medialne doniesienia o kilku przypadkach ciężkich zatruc i zgonów z ich powodu.¹²

Kwestie dotyczące dopalaczy poruszone zostały podczas realizacji w 2011 roku badań ESPAD. Niemal wszyscy respondenci słyszeli o dopalaczach, jednak tylko 18,3% młodszych uczniów i 20,9% starszych było kiedykolwiek w sklepie z „dopalaczami”. Odsetki respondentów, którzy dokonywali zakupów „dopalaczy” były jeszcze niższe (wśród badanych z pierwszej grupy – 10,2%, wśród badanych z drugiej grupy – 11,8%).

Do używania dopalaczy chociaż raz w życiu przyznało się 12,3% uczniów III klas gimnazjów i 15,0% uczniów II klas szkół ponadgimnazjalnych. Odsetki aktualnych użytkowników są znacznie niższe (wśród gimnazjalistów – 6,4%, wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych – 5,6%). W czasie ostatnich 30 dni po substancje te sięgało tylko 2,4% badanych z młodszej grupy i 1,4% ze starszej grupy. W grupie młodszych uczniów odsetek badanych, którzy zadeklarowali używanie dopalaczy kiedykolwiek w życiu jest nieco wyższy w województwie śląskim niż w skali kraju. Odsetek gimnazjalistów, którzy przyznali się do używania tego typu substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy oraz w czasie 30 dni przed badaniem jest na zbliżonym poziomie w województwie śląskim i w kraju. Natomiast w przypadku uczniów drugich klas ponadgimnazjalnych odsetek uczniów, którzy używali „dopalaczy” w czasie 12 miesięcy przed badaniem, jest sporo niższy w województwie śląskim (5,6%) niż w Polsce (9,0%).

W poniższej tabeli przedstawiono używanie dopalaczy w poszczególnych województwach objętych badaniem. W obu grupach wiekowych rozpowszechnienie używania dopalaczy w województwie śląskim znajdowało się na bardzo podobnym poziomie, jak ten obserwowany w województwie dolnośląskim i województwie opolskim. Także w porównaniu do województwa mazowieckiego, popularność dopalaczy w województwie śląskim jest zbliżona (jedynie używanie tego środka kiedykolwiek w życiu przez młodszą młodzież jest bardziej popularne w województwie śląskim, a mniej rozpowszechnione jest aktualne używanie przez starszą młodzież). Natomiast w województwie zachodniopomorskim odnotowano wyższe rozpowszechnienie używania dopalaczy w obu kohortach (za wyjątkiem częstego używania tego środka przez starszą młodzież).

¹² Ibidem, s. 18

Używanie dopalaczy kiedykolwiek w życiu, w czasie 12 miesięcy przed badaniem oraz w czasie 30 dni przed badaniem wśród uczniów w 2011 roku

POZIOM KLASY		Śląskie	Dolno-śląskie	Mazowieckie	Opolskie	Zachodniopomorskie	POLSKA
III klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	12,3	12,1	7,7	13,4	16,5	10,5
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	6,4	6,7	5,7	8,8	10,5	7,1
	W czasie 30 dni przed badaniem	2,4	1,8	2,2	2,9	3,7	2,5
II klasy szkół pogimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	15,0	17,3	16,9	15,5	24,8	15,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	5,6	9,6	9,2	9,5	11,5	9,0
	W czasie 30 dni przed badaniem	1,4	2,8	2,9	2,7	2,4	2,2

Źródło: K. Charzyńska, J. Sierosławski, *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną*op. cit., s. 83

Niskie odsetki używania „dopalaczy” wiązać można m.in. ze znacznym ograniczeniem ich dostępności, a w konsekwencji zamknięcia sklepów z tymi substancjami w 2010 roku. Nadal jednak duża część młodzieży ocenia dostępność „dopalaczy” jako łatwą. W województwie śląskim 15,2 % gimnazjalistów oraz 16,8% uczniów szkół ponadgimnazjalnych wskazuje na „bardzo łatwą” dostępność tych substancji, natomiast na „dosyć łatwą” 26,2% respondentów z młodszej grupy i 30,0 % ze starszej.

W 2011 roku po raz pierwszy poproszono badanych o ocenę ryzyka związanego z używaniem dopalaczy. Eksperymentowanie z tą substancją uznało za bardzo ryzykowne 24,4% uczniów z młodszej kohorty i 18,5% starszej młodzieży. Regularne używanie dopalaczy jest związane z dużym ryzykiem dla ok. 82% badanych w obu kohortach. Warto zauważyć, że regularne używanie dopalaczy jest uważane za bardzo ryzykowne przez większy odsetek badanych niż ma to miejsce w przypadku amfetaminy.¹³

Obecnie aktywne działania przeciw „dopalaczom” podejmuje wiele instytucji, w tym Służba Celna, Straż Graniczna oraz Policja. Wprowadzenie nowych mechanizmów kontroli spowodowało zmianę w funkcjonowaniu dystrybutorów i sprzedawców „dopalaczy”, którzy nie reklamują swojej działalności jak w latach 2008-2010. W 2014 roku prowadzono w Polsce około 100 sklepów z „dopalaczami”, które były kontrolowane i zamykane przez Inspekcję

¹³ K. Charzyńska, J. Sierosławski, *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną*op. cit., s. 63-64

Sanitarną. Oprócz punktów stacjonarnych w Polsce działa co najmniej kilkanaście sklepów internetowych.¹⁴

Działania zmierzające do ograniczania lub zlikwidowania zagrożeń powodowanych przez „dopalacze” opierają się na czterech podstawowych kierunkach:

- zmiany legislacyjne, umożliwiające podjęcie kontroli nad obrotem nowymi substancjami psychoaktywnymi, w tym m.in. poprzez nowelizacje Ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej, a także w zakresie wpisywania nowych substancji na listę substancji kontrolowanych Ustawą o przeciwdziałaniu narkomanii poprzez jej nowelizację,
- działania profilaktyczne, kierowane m.in. do środowisk potencjalnych użytkowników i rodziców, np. poprzez organizację kampanii informacyjnych, realizację programów profilaktycznych,
- bezpośrednie działania interwencyjno-prawne nakierowane na wyeliminowanie dopalaczy,
- zaangażowanie w problematykę dopalaczy innych krajów europejskich i Komisję Europejską.¹⁵

Problemowe używanie narkotyków

Wyniki badań przeprowadzonych w zakresie oszacowania liczby problemowych użytkowników opiatów w 2009 roku (szacowanie przeprowadzone w 2012 roku), wskazują, że liczba takich osób w województwie śląskim wynosiła 1 181 (średkowy punkt możliwego przedziału). Liczba bezwzględna stanowi trzecią w kolejności najwyższą wartość wśród wszystkich województw. Jednakże biorąc pod uwagę ludność danego regionu i analizując wskaźnik na 100 000 mieszkańców, województwo śląskie uzyskuje wartość równą 25,4, co lokuje je na 10 miejscu. Warto zaznaczyć, że liczba problemowych użytkowników narkotyków w Polsce ogółem w 2009 roku wyniosła 56 000 – 103 000 osób (w tym 10 400 – 19 800 problemowych użytkowników opioidów).¹⁶

2. Leczenie uzależnień w województwie śląskim

Leczenie uzależnienia od narkotyków, rehabilitacja i readaptacja świadczone są nieodpłatnie bez względu na miejsce zamieszkania pacjenta. Leczenie prowadzić mogą publiczne lub niepubliczne podmioty lecznicze (wcześniej zakłady opieki zdrowotnej) oraz lekarze wykonujący praktykę lekarską, w tym w ramach grupowej praktyki lekarskiej.

¹⁴ P. Jabłoński, A. Malczewski, *Dopalacze. Skala zjawiska i przeciwdziałanie*, Warszawa 2014, s. 22

¹⁵ Ibidem, s. 14

¹⁶ M. Struzik, A. Malczewski, *Ekspertyza. Problem narkomanii w województwie śląskim* 2013, s. 11-12

Udzielanie świadczeń zdrowotnych osobom uzależnionym od narkotyków prowadzone jest w oparciu o rozbudowany system placówek ambulatoryjnych i stacjonarnych, tj. poradnie leczenia uzależnień, oddziały detoksykacyjne, oddziały dzienne, oddziały leczenia uzależnień w strukturach szpitala, ośrodki rehabilitacji średnio- i długoterminowej oraz oddziały dla osób uzależnionych w zakładach karnych. W sytuacji braku wyżej wymienionych placówek na danym terenie możliwe jest skorzystanie ze świadczeń w poradni zdrowia psychicznego lub poradni/oddziale leczenia od alkoholu, co spowodowane jest ich znacznie większą dostępnością w porównaniu z placówkami leczenia uzależnień od substancji psychoaktywnych. Ponadto osoby uzależnione od opiatów mogą się leczyć również w ramach programów leczenia substytucyjnego.¹⁷

Informacji na temat rozmiarów narkomanii, dostarczają dane statystyczne lecznictwa psychiatrycznego. Lecznictwo psychiatryczne ambulatoryjne i stacjonarne objęte jest dwoma niezależnymi systemami sprawozdawczości statystycznej. Pierwszy z nich opiera się na indywidualnych kwestionariuszach statystycznych. Podstawą drugiego są zbiorcze zestawienia statystyczne sporządzane na poziomie zakładów. Dane z lecznictwa stacjonarnego są zatem dokładniejsze – nie są one obciążone błędem wielokrotnego liczenia tych samych osób, jeśli zostały odnotowane w tym samym roku w kilku różnych placówkach.

Leczenie osób uzależnionych od środków psychoaktywnych przebiega w następujących etapach¹⁸:

- pierwszy etap polega na detoksykacji osoby uzależnionej i może trwać kilka tygodni,
- drugi etap leczenia może przebiegać w formie ambulatoryjnej lub stacjonarnej,
- trzeci etap polega na readaptacji społecznej, która prowadzona jest w warunkach otwartych, jej celem jest ponowne przystosowanie do życia poprzez wychowanie, socjalizację, pracę fizyczną w ośrodku, organizację czasu wolnego oraz możliwość kontynuowania nauki.

Detoksykacja jest krótkoterminową, nadzorowaną medycznie interwencją, mającą na celu zlikwidowanie objawów odstawiennych związanych z zaprzestaniem nałogowego używania narkotyków. Czasami jest również warunkiem wstępnym rozpoczęcia długoterminowego leczenia w placówkach lecznictwa zamkniętego, opartego na abstynencji.¹⁹

W województwie śląskim funkcjonuje jeden oddział detoksykacji od narkotyków i innych substancji psychoaktywnych, który w 2013 roku dysponował 8 łózkami (w 2012 roku

¹⁷ A. Malczewski, *Raport krajowy 2013 – najnowsze dane o skali zjawiska narkomanii* w: Serwis informacyjny NARKOMANIA, nr 1(65) 2014, s. 27

¹⁸ Z. Juczyński, *Narkomania. Podręcznik dla nauczycieli, wychowawców i rodziców*, Warszawa 2005, s. 112-113.

¹⁹ Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii, *Sprawozdanie roczne, Stan problemu narkotykowego w Europie 2012*, s. 35

– 7). W tym okresie leczonych było 226 osób (w 2012 roku – 241).²⁰ Detoksykacja prowadzona jest jednak nie tylko w oddziałach detoksykacyjnych, ale również w oddziałach psychiatrycznych i toksykologicznych, coraz częściej detoksykację przeprowadza się także w warunkach ambulatoryjnych. W związku z malejącą liczbą osób uzależnionych od opiatów, będących głównymi beneficjentami stacjonarnych oddziałów detoksykacyjnych, systematycznie zmniejsza się także liczba łóżek detoksykacyjnych dla uzależnionych od narkotyków. Zaburzenia psychotyczne spowodowane używaniem substancji stymulujących i halucynogennych leczone są natomiast głównie w oddziałach psychiatrycznych.²¹

W związku ze zmieniającym się wzorem używania narkotyków, częstszym uzależnieniem od stymulantów oraz zwiększającą się liczbą osób poszukujących pomocy z powodu problemów związanych z używaniem przetworów konopi, coraz większe znaczenie w procesie leczenia zyskują placówki ambulatoryjne.²² Świadczą one zróżnicowany zakres usług, w tym m.in. poradnictwo, terapię grupową, indywidualną i rodzinną. Do placówek ambulatoryjnych zalicza się poradnie i punkty konsultacyjne, które są miejscami pierwszego kontaktu dla osób używających narkotyków oraz ich rodzin.²³

Systematycznie zwiększa się liczba jednostek lecznictwa ambulatoryjnego na terenie województwa śląskiego dla osób z zaburzeniami psychicznymi, osób uzależnionych od alkoholu oraz innych środków psychoaktywnych. W tabeli poniżej przedstawiono dane dotyczące powyższych placówek w latach 2009-2013.

²⁰ Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, *Stacjonarna opieka zdrowotna w województwie śląskim w 2012 roku (wybrane dane)*, Katowice 2013, s. 56, *Stacjonarna opieka zdrowotna w województwie śląskim w 2013 roku (wybrane dane)*, Katowice 2014, s.60, www.katowice.uw.gov.pl

²¹ B. Bukowska, *Leczenie osób uzależnionych od narkotyków w Polsce*, w: *Terapia uzależnień. Metody oparte na dowodach naukowych*, red. Peter M. Miller, Warszawa 2014, s. 465

²² Ibidem, s. 475

²³ P. Karpowicz, *Narkotyki. Jak pomóc człowiekowi i jego rodzinie? Duchowe aspekty leczenia uzależnienia*, Białystok, 2009, s. 60

Jednostki leczenia ambulatoryjnego dla osób z zaburzeniami psychicznymi, osób uzależnionych od alkoholu oraz innych środków psychoaktywnych w województwie śląskim w latach 2009-2013

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba placówek w tym:	236	242	264	281	301
poradnie zdrowia psychicznego	143	151	165	182	192
Poradnie zdrowia psychicznego dla dzieci i młodzieży	20	20	19	20	18
Poradnie odwykowe (alkoholowe)	42	41	48	48	45
Poradnie profilaktyki, leczenia i rehabilitacji osób uzależnionych od substancji psychoaktywnych	9	11	12	11	12
Poradnie psychologiczne	22	19	20	20	34

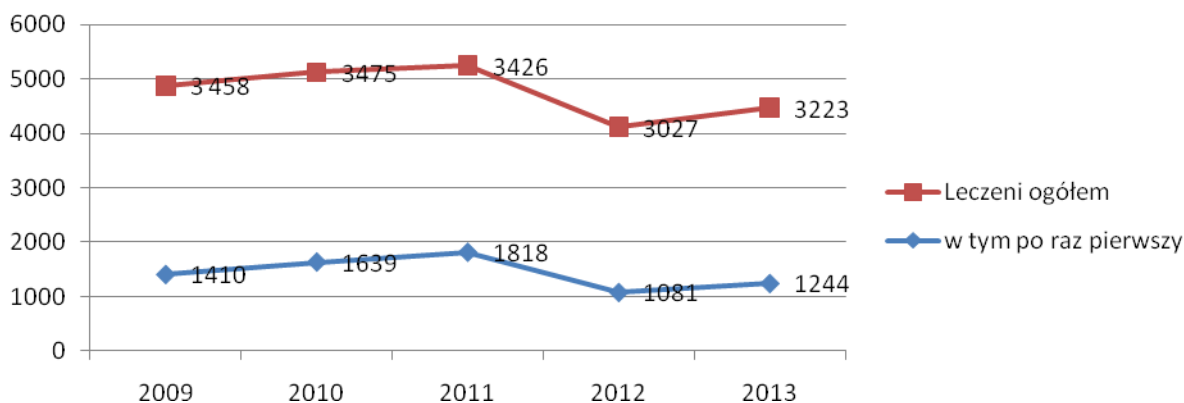
Źródło: opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej na podstawie: Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, *Zdrowie psychiczne mieszkańców województwa śląskiego w 2009 roku*, s. 3, *Zdrowie psychiczne mieszkańców województwa śląskiego w 2010 roku*, s. 3, *Zdrowie psychiczne mieszkańców województwa śląskiego w 2011 roku*, s. 3, *Zdrowie psychiczne mieszkańców województwa śląskiego w 2012 roku*, s. 3, *Zdrowie psychiczne mieszkańców województwa śląskiego w 2013 roku*, s. 3, www.katowice.uw.gov.pl.

Wśród ogółu poradni, najwyższy odsetek stanowią niepubliczne podmioty wykonujące działalność leczniczą (w 2013 roku – 78,1%, w 2012 roku – 77,6%, w 2011 roku – 75,4%), a następnie samodzielne publiczne podmioty wykonujące działalność leczniczą (w 2013 roku – 19,6%, w 2012 roku – 21,7%, w 2011 roku – 23,9%).

W 2013 roku w poradniach specjalistycznych związanych z profilaktyką, leczeniem i rehabilitacją uzależnień z powodu zaburzeń spowodowanych używaniem środków psychoaktywnych leczyło się 3 223 osoby (2012 rok – 3 027). Pacjenci pierwszorazowi stanowili 38,6% leczonych ogółem (2012 rok – 35,7%). Główną przyczyną leczenia pacjentów były zaburzenia zachowania spowodowane naprzemiennym przyjmowaniem kilku substancji psychoaktywnych (60,0%, w 2012 roku – 51,8%). Mężczyźni stanowili 68,7% ogółu leczonych (w 2012 roku – 59,6%), podczas gdy kobiety 31,3% (w 2012 roku – 40,4%).²⁴ Liczbę chorych leczonych z zaburzeniami spowodowanymi używaniem środków psychoaktywnych w jednostkach psychiatrycznej opieki ambulatoryjnej w latach 2009 – 2013 przedstawia wykres poniżej.

²⁴ Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach *Zdrowie psychiczne mieszkańców województwa śląskiego w 2013 roku (wybrane dane)*, Katowice 2014, s. 8, www.katowice.uw.gov.pl.

Leczeni z zaburzeniami spowodowanymi używaniem środków psychoaktywnych w jednostkach psychiatrycznej opieki ambulatoryjnej w latach 2009 – 2013

Źródło: opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej na podstawie: Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, *Zdrowie psychiczne mieszkańców województwa śląskiego w 2009 roku*, s. 8, *Zdrowie psychiczne mieszkańców województwa śląskiego w 2010 roku*, s. 8, *Zdrowie psychiczne mieszkańców województwa śląskiego w 2011 roku*, s. 3, *Zdrowie psychiczne mieszkańców województwa śląskiego w 2012 roku*, s. 8, *Zdrowie psychiczne mieszkańców województwa śląskiego w 2013 roku*, s. 8, www.katowice.uw.gov.pl

Poniższa tabela przedstawia strukturę pacjentów z zaburzeniami spowodowanymi używaniem środków psychoaktywnych leczonych w jednostkach psychiatrycznej opieki ambulatoryjnej w latach 2010 – 2013 ze względu na wiek. W tym czasie w województwie śląskim dominującą grupę pacjentów stanowiły osoby w wieku 30-64 lata, a następnie osoby w wieku 19-29 lat. W przypadku pacjentów leczonych po raz pierwszy, z powyższych grup zgłaszała się zbliżona liczba osób²⁵.

Struktura pacjentów z zaburzeniami spowodowanymi używaniem środków psychoaktywnych według wieku, leczonych w jednostkach psychiatrycznej opieki ambulatoryjnej w latach 2010-2013 roku (%)

Grupy wiekowe	Leczeni ogółem				W tym: leczeni po raz pierwszy			
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
0-18	8,9	7,9	8,5	12,7	12,1	10,9	10,7	15,5
19-29	39,8	39,8	33,4	39,2	44,1	40,8	35,7	42,0
30-64	47,4	47,5	51,9	44,2	40,8	45,0	46,7	39,0
65 lat i więcej	4,0	4,8	6,2	3,9	3,0	3,3	6,8	3,5

Źródło: Ibidem.

Najbardziej powszechnym modelem leczenia uzależnień w Polsce jest terapia stacjonarna oparta na całkowitej abstynencji, prowadzona najczęściej metodą społeczności terapeutycznej. Realizatorami powyższych działań są podmioty prowadzone przede wszystkim przez

²⁵ Ibidem, s. 8

organizacje pozarządowe.²⁶ W warunkach leczenia zamkniętego pacjenci otrzymują zakwaterowanie i indywidualnie zorganizowaną terapię psychospołeczną, biorą również udział w działaniach mających na celu rehabilitację oraz reintegrację ze społeczeństwem. Leczenie uzależnienia od narkotyków w placówkach leczenia zamkniętego prowadzone jest również w szpitalach psychiatrycznych, zwłaszcza w przypadkach pacjentów, u których stwierdzono współwystępowanie zaburzeń psychicznych.²⁷

Informacji na temat osób zgłaszających się do leczenia stacjonarnego z powodu problemu z narkotykami dostarczają statystyki prowadzone przez Instytut Psychiatrii i Neurologii w Warszawie. Zgłaszalność do leczenia z powodu problemu narkotyków dotyczy statystyk stacjonarnego leczenia psychiatrycznego oraz obejmuje także specjalistyczne leczenie uzależnień lekowych, które funkcjonuje w ramach psychiatrycznej służby zdrowia. Dane leczenia stacjonarnego obejmują wszystkich przyjętych do szpitali psychiatrycznych, w tym oddziałów detoksykacyjnych dla osób uzależnionych od substancji psychoaktywnych innych niż alkohol oraz ośrodków rehabilitacyjnych, w tym prowadzonych przez organizacje pozarządowe, o ile mają one status podmiotów leczniczych (wcześniej: publicznych zakładów opieki zdrowotnej).²⁸

W 2012 roku w województwie śląskim do leczenia stacjonarnego z powodu zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania spowodowanych używaniem substancji psychoaktywnych innych niż alkohol przyjęto 1 492 osoby, w tym 719 po raz pierwszy. Współczynnik osób przyjętych na 100 tys. mieszkańców wynosił 32,3 i był nieznacznie wyższy niż w roku poprzednim (30,7). Wśród wszystkich osób przyjętych w 2012 roku 29,1% stanowiły kobiety, a 10,1% osoby w wieku do 18 lat.²⁹

Z danych zaprezentowanych poniżej, wynika że wskaźniki osób przyjętych do leczenia stacjonarnego na 100 tys. mieszkańców są niższe dla województwa od danych dla Polski. W województwie śląskim obserwujemy jednak, zbliżony do ogólnopolskiego, trend zwiększania się powyższego wskaźnika.

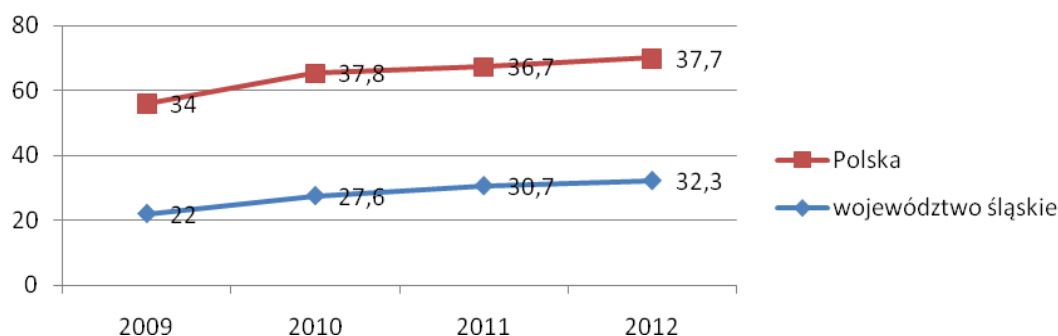
²⁶ A. Malczewski, *Raport krajowy 2013 – najnowsze dane o skali zjawiska narkomanii* w: Serwis informacyjny NARKOMANIA, nr 1(65) 2014, s. 27

²⁷ Sprawozdanie roczne, Stan problemu narkotykowego w Europie 2012, s. 35

²⁸ A. Malczewski, M. Kidawa, M. Struzik, A. Strzelecka, A. Misiurek, 2013 National Report (2012 data) to the EMCDDA by the Polish REITOX Focal Point "POLAND" New Development, Trends and in-depth information on selected issues, s. 13-14

²⁹ na podstawie: J. Sierosławski, *Narkomania w Polsce w 2012 r. Dane leczenia stacjonarnego (Tabele i wykresy)*

Przyjęci do leczenia stacjonarnego w latach 2009-2012 z powodu zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania spowodowanych używaniem substancji psychoaktywnych (ICD X: F11-F16, F18, F19) w województwie śląskim i w Polsce (wskaźnik na 100 tys. mieszkańców)

Źródło: opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej na podstawie: M. Struzik, A. Malczewski, *Ekspertyza. Problem narkomanii w województwie śląskim 2013*, s. 15 oraz J. Sierosławski, *Narkomania w Polsce w 2012 r. Dane leczenia stacjonarnego (Tabele i wykresy)*

W 2013 roku w województwie śląskim funkcjonowało 6 stacjonarnych ośrodków rehabilitacyjnych dla osób uzależnionych od środków psychoaktywnych, liczba łóżek w powyższych ośrodkach wynosiła 192 i była niższa niż rok wcześniej (w 2012 roku – 227). W omawianym czasie, w ośrodkach leczyło się 620 osób a średnia długość pobytu pacjenta wynosiła 104,1 dnia (w 2012 roku – 64,4 dnia)³⁰. Dane na temat stacjonarnej opieki psychiatrycznej – ośrodków rehabilitacyjnych dla uzależnionych od substancji psychoaktywnych w województwie śląskim w latach 2009-2013 roku przedstawia poniższa tabela.

Stacjonarna opieka psychiatryczna – ośrodki rehabilitacyjne dla uzależnionych od substancji psychoaktywnych w województwie śląskim w latach 2009-2013

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba zakładów	7	7	7	8	6
w tym niepublicznych	6	6	7	8	6
Liczba łóżek	199	199	211	227	192
na 10 000 ludności	0,4	0,4	0,5	0,5	0,4
Chorzy leczeni	601	744	679	1 125	620
na 10 000 ludności	1,3	1,6	1,5	2,4	1,3
Średnie wykorzystanie łóżek w dniach	335,1	333,0	320,6	319,2	336,1
w %	92,0	91,0	88,0	87,0	92%
Średnia długość pobytu	110,9	89,1	99,6	64,4	104,1
Liczba leczonych na 1 łóżko	3,0	3,7	3,2	5,0	3,2

Źródło: Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, *Stacjonarna opieka zdrowotna w województwie śląskim w 2013 roku (wybrane dane)*, Katowice 2014, s. 58, www.katowice.uw.gov.pl

³⁰ Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, *Stacjonarna opieka zdrowotna w województwie śląskim w 2012 roku (wybrane dane)*, Katowice 2013, s. 60, www.katowice.uw.gov.pl.

Dla utrzymania pozytywnego wyniku leczenia ważne jest zapewnienie osobom, które ukończyły program, dalszego wsparcia w postaci możliwości udziału w działaniach post-rehabilitacyjnych, sprzyjających integracji społecznej. Wskazuje się, że ze wszystkich etapów zdrowienia, powrót do społeczeństwa jest najtrudniejszy, ponieważ niesie konkretne wyzwania, przed którymi osoba przebywająca w ośrodku była chroniona. Integracją społeczną nazywamy każdą interwencję, która ma na celu włączenie do społeczności osób problemowo używających narkotyków (w przeszłości lub obecnie). Opiera się ona na trzech zasadniczych filarach:

- 1) zapewnienie mieszkania (mieszkania readaptacyjnego, hostelu),
- 2) zdobycie lub uzupełnienie wykształcenia,
- 3) uzyskanie zatrudnienia (w tym szkolenie zawodowe).

W ramach programów postrehabilitacyjnych istotne jest także stworzenie możliwości korzystania za ich pośrednictwem ze wsparcia terapeutycznego w formie grup NA/AA, innych grup wsparcia, grup zapobiegania nawrotom, pomocy w rozwiązywaniu problemów. Ponadto ważnym aspektem programów postrehabilitacyjnych są treningi umiejętności, modelowania zachowań, nauka spędzania czasu wolnego oraz umiejętności komunikowania się z ludźmi.³¹ Działania postrehabilitacyjne realizowane są w hostelach i mieszkaniach readaptacyjnych prowadzonych najczęściej przez organizacje pozarządowe, których funkcjonowanie finansowane jest przez samorządy lokalne oraz Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, jak również w placówkach ambulatoryjnych.

W województwie śląskim mieszkania readaptacyjne prowadzone są przez Stowarzyszenie Promocji Zdrowia i Trzeźwego Stylu Życia w Pławniowicach. W 2014 roku funkcjonowało 5 mieszkań, w których zamieszkiwały łącznie 33 osoby. Musiały one spełnić określone kryteria, tj. pozytywne ukończenie terapii, utrzymywanie abstynencji, przestrzeganie kontraktu, podjęcie pracy i opłacanie mediów. W ramach opieki nad mieszkańcami udzielana była pomoc psychologiczna i doradztwo.

Ważnym działaniem podejmowanym wobec osób przyjmujących substancje psychoaktywne w sposób okazjonalny i u osób uzależnionych jest redukcja szkód. Określenie to dotyczy wszelkich działań podjętych w celu zmniejszenia szkód lub ich ryzyka u osób przyjmujących substancje psychoaktywne, ich rodzin i społeczności.³² Programy redukcji

³¹ E. Rachowska Społeczna reintegracja osób uzależnionych od narkotyków w: P. Jabłoński, B. Bukowska, J.Cz. Czapala (red.), *Uzależnienie od narkotyków. Podręcznik dla terapeutów uzależnień*, Warszawa 2012, s. 265-266

³² K. Sempruch-Malinowska, M. Zygadło, *Redukcja szkód związanych z przyjmowaniem środków psychoaktywnych*, w: P. Jabłoński, B. Bukowska, J.Cz. Czapala (red.), *Uzależnienie od narkotyków. Podręcznik dla terapeutów uzależnień*, Warszawa 2012, s. 256

ryzyka obejmują działania skierowane do okazjonalnych użytkowników narkotyków, programy redukcji szkód zdrowotnych adresowane do osób uzależnionych, niezmotywowanych do zmiany zachowania oraz programy leczenia chorób zakaźnych. Głównym realizatorem tego typu zadań są organizacje pozarządowe działające w dużych miastach, na ulicach, noclegowniach dla bezdomnych oraz w miejscach spotkań osób uzależnionych. Inną formą działań mających na celu zapobieganie zdrowotnym konsekwencjom związanym z używaniem narkotyków są programy ograniczania szkód zdrowotnych, zwykle prowadzone w formie tzw. partyworkingu w pubach, klubach, dyskotekach lub imprezach masowych. Ich celem jest m.in. zapobieganie przedawkowaniom z powodu narkotyków, a także innym zachowaniom ryzykownym związanym z zażywaniem środków psychoaktywnych.³³

Do kluczowych interwencji w zakresie redukcji szkód wśród osób problemowo używających narkotyków należy leczenie substytucyjne uzależnienia od opioidów oraz programy wymiany igieł i strzykawek, które ukierunkowane są na zapobieganie zgonom spowodowanym przedawkowaniem i rozprzestrzenianiem się chorób zakaźnych.³⁴

Celem leczenia substytucyjnego jest poprawa stanu zdrowia psychicznego, somatycznego i ograniczenie transmisji chorób zakaźnych, a także poprawa funkcjonowania społecznego. W Polsce oparte jest ono na stosowaniu leku metadon, działającym podobnie jak opiaty. Zgodnie z polskimi regulacjami, pacjent powinien zgłaszać się po środek substytucyjny codziennie i przyjmować go w obecności personelu medycznego. Większość pacjentów przedmiotowych programów, uczestniczy również w grupowych i indywidualnych zajęciach ukierunkowanych na utrzymanie motywacji do terapii, wsparcie psychologiczne, poprawę relacji z rodziną oraz nabywanie nowych umiejętności. Badania przeprowadzone przez Instytut Psychiatrii i Neurologii wskazują na poprawę stanu zdrowia psychicznego pacjentów programów leczenia substytucyjnego, którzy jednak rzadko uzyskują poprawę w funkcjonowaniu społecznym.³⁵

Programy leczenia substytucyjnego funkcjonują w niemal wszystkich województwach, za wyjątkiem podlaskiego i podkarpackiego. Pod względem dostępności omawianej metody leczenia Polska charakteryzuje się niskimi wskaźnikami wśród krajów europejskich.³⁶ W województwie śląskim od kilku lat działa program leczenia substytucyjnego realizowany

³³ A. Malczewski, *Raport krajowy 2013 – najnowsze dane o skali zjawiska narkomanii w: Serwis Informacyjny NARKOMANIA, Nr 1 (65) 2014, s. 27-28*

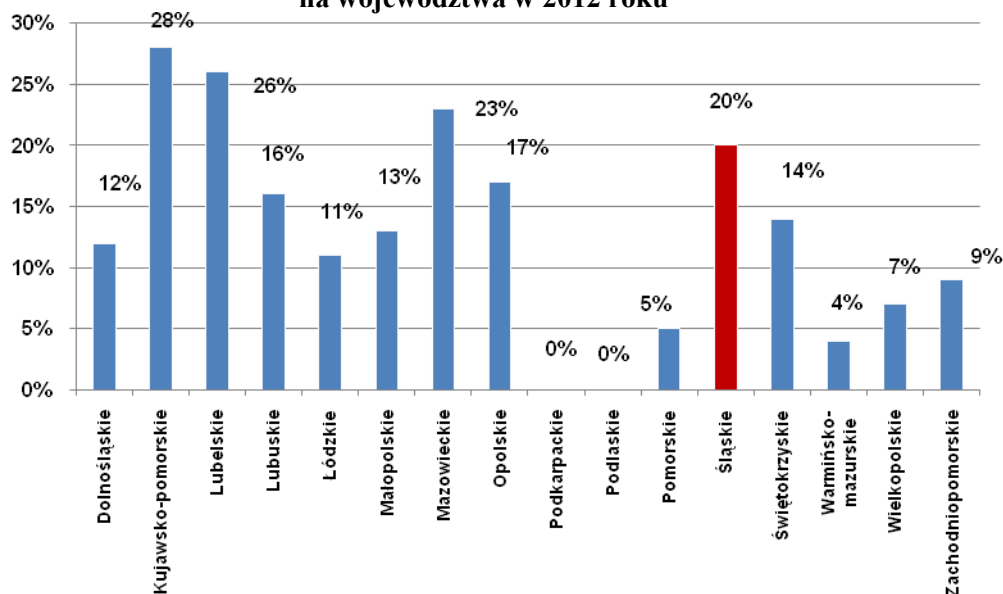
³⁴ Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii, *Sprawozdanie roczne, Stan problemu narkotykowego w Europie 2012*, s. 37

³⁵ B. Bukowska, *Leczenie osób uzależnionych od narkotyków w Polsce, w: Terapia uzależnień. Metody oparte na dowodach naukowych*, red. Peter M. Miller, Warszawa 2014, s. 474

³⁶ *Ibidem*, s. 466

w formie ambulatoryjnej w Poradni Terapii Uzależnień od Substancji Psychoaktywnych i Współuzależnień Szpitala Specjalistycznego w Chorzowie. Odsetek osób uzależnionych od opiatów objętych leczeniem substytucyjnym przedstawiono na poniższym wykresie. Województwo śląskie należy do grupy województw charakteryzujących się w 2012 roku najwyższymi wskaźnikami dotyczącymi osób objętych terapią substytucyjną.

Odsetki osób objętych leczeniem substytucyjnym wśród uzależnionych od opiatów w podziale na województwa w 2012 roku

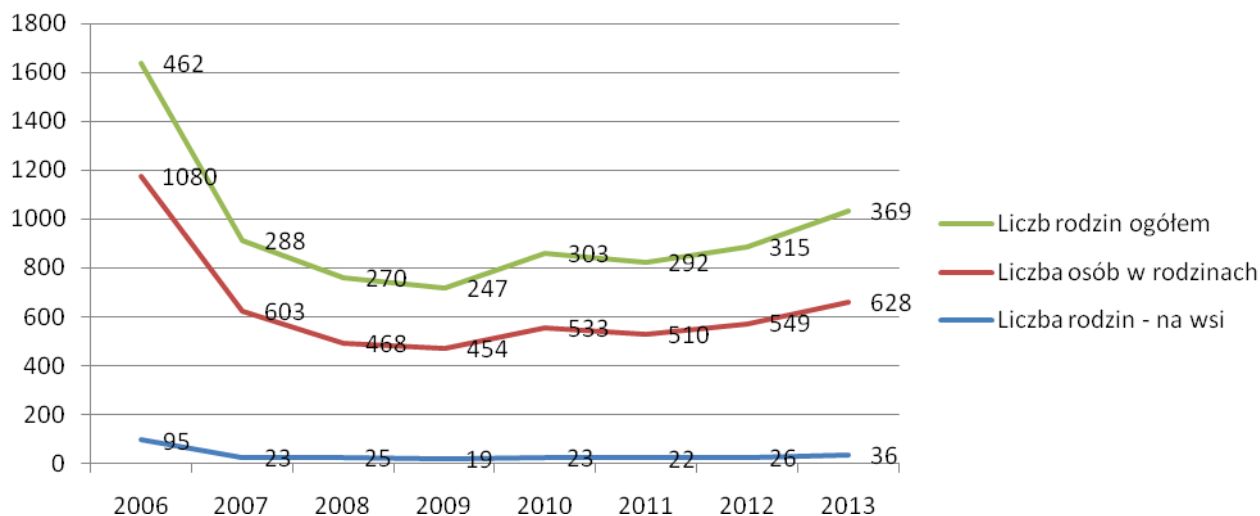
Źródło: M. Struzik, A. Malczewski, *Ekspertyza. Problem narkomanii w województwie śląskim*, Katowice 2013, s.12.

3. Sytuacja życiowa osób z problemem narkotykowym w województwie śląskim

Statystyki dotyczące świadczeń pomocy społecznej udzielanych osobom i rodzinom z powodu problemu narkomanii prowadzone są przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. W 2013 roku pomocą społeczną z powodu narkomanii objęto w województwie śląskim 369 rodzin, w tym 628 osób (2012 rok – 315 rodzin, w tym 549 osób, 2011 rok – 292 rodziny w tym 510 osób)³⁷. Na wykresie poniżej przedstawiono liczbę rodzin, którym przyznano świadczenia pomocy społecznej udzielone z powodu narkomanii w województwie śląskim w latach 2006-2013. Po spadku w latach 2006-2009, obserwowana była raczej stabilna liczba rodzin otrzymujących taką pomoc. W 2013 roku nastąpił wzrost liczby rodzin, którym przyznano pomoc z powodu narkomanii. Podobne trendy zaobserwować można analizując wskaźniki dotyczące liczby osób w rodzinach oraz liczby rodzin na wsi.

³⁷ Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Sprawozdanie MPiPS-03 za 2013 r., Sprawozdanie MPiPS-03 za 2012 r., Sprawozdanie MPiPS-03 za 2011 r., www.mpips.gov.pl

Liczba rodzin, którym przyznano świadczenia pomocy społecznej udzielone z powodu narkomanii w województwie śląskim w latach 2006-2013

Źródło: Opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na podstawie: M. Struzik, A. Malczewski, *Ekspertyza. Problem narkomanii w województwie śląskim*, Katowice 2013, s. 23 oraz dane Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Sprawozdanie MPiPS-03 za 2013 r., www.mpips.gov.pl

4. Choroby zakaźne związane z narkotykami

W celu monitorowania zjawiska narkomanii ważną jest również analiza danych dotyczących zakażeń HIV oraz zachorowań na AIDS, w szczególności z powodu używania narkotyków w iniekcjach. Obserwacja nowych zakażeń HIV oraz zachorowań na AIDS w tej grupie stanowi źródło informacji na temat poważnych konsekwencji zdrowotnych używania narkotyków.

W okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2014 roku zarejestrowano w Polsce 1 089 nowo wykrytych zakażeń HIV, 138 zachorowań na AIDS oraz 42 zgony osób chorych na AIDS. W województwie śląskim w tym samym okresie odnotowano 107 nowo wykrytych zakażeń HIV, 25 zachorowań na AIDS oraz 6 zgonów osób chorych na AIDS. W 2014 roku w skali ogólnopolskiej stosowanie narkotyków w iniekcjach było prawdopodobną drogą transmisji 40 przypadków zakażeń HIV, 31 zachorowań na AIDS oraz 12 zgonów.

Od wdrożenia badań w 1985 roku do 31 grudnia 2014 roku (przy uwzględnieniu korekt i uaktualnień danych, w tym eliminacji podwójnie zarejestrowanych przypadków) stwierdzono zakażenie HIV u 18 646 obywateli Polski i u osób innego obywatelstwa przebywających na terenie Polski. Wśród ogółu zarejestrowanych zakażonych było co najmniej 6 072 zakażonych w związku z używaniem narkotyków, 1 311 zakażonych poprzez kontakt heteroseksualny oraz

2 236 poprzez kontakt seksualny pomiędzy mężczyznami. Ogółem odnotowano 3 200 zachorowań na AIDS, a 1 288 chorych zmarło.³⁸

Liczba przypadków HIV, AIDS oraz zgonów zgłoszonych w 2013 i 2014 roku wg prawdopodobnej drogi transmisji

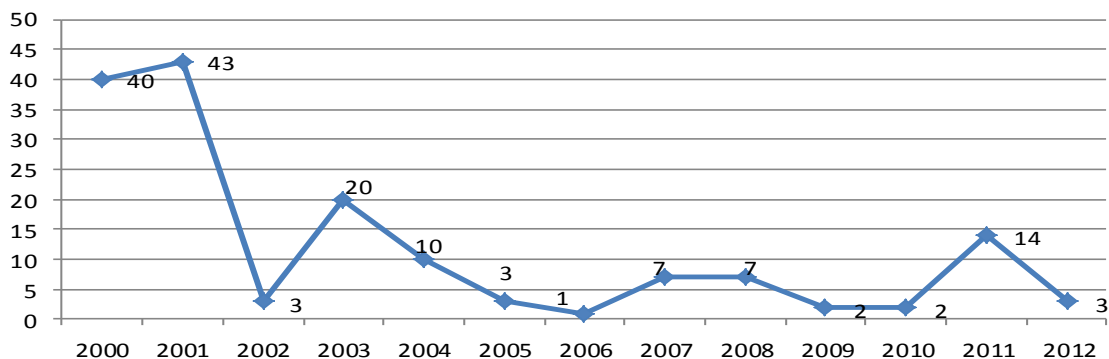
Grupa ryzyka	2013			2014		
	HIV	AIDS	Zgony	HIV	AIDS	Zgony
Mężczyźni utrzymujący kontakty seksualne z mężczyznami	344	50	7	202	37	5
Stosujący narkotyki w iniekcjach	44	68	27	40	31	12
Chorzy na hemofilię	-	-	-	-	-	-
Biorcy krwi	-	-	-	-	-	-
Utrzymujący ryzykowne kontakty heteroseksualne	94	44	14	73	27	10
Dzieci matek zakażonych HIV	4	-	-	2	-	-
Zakażenia jatrogenne	-	-	-	-	1	1
Inni / brak danych	772	52	13	772	42	14
R a z e m	1258	214	61	1089	138	42

Źródło: Opracowanie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na podstawie danych Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowy Zakład Higieny w Warszawie, www.pzh.gov.pl

W 2014 roku udział osób zakażonych drogą dożylną wśród ogółu zakażonych wyniósł 3,7 %. Należy jednak podkreślić, że 70,9% osób nie wskazało możliwej drogi transmisji.

Liczby nowych zakażeń HIV wśród iniekcyjnych użytkowników narkotyków w województwie śląskim wskazują na ogólną tendencję spadkową w latach 2000-2012, choć w poszczególnych latach wartości wskaźników różnią się, co może być też związane z systemem sprawozdawania przypadków zakażeń. Zwraca uwagę rok 2011, w którym rozpoznano 14 nowych przypadków zakażeń HIV, najwięcej od roku 2003³⁹.

Liczba nowych zakażeń HIV wśród iniekcyjnych użytkowników narkotyków (IDUs) w latach 2000-2012 w województwie śląskim

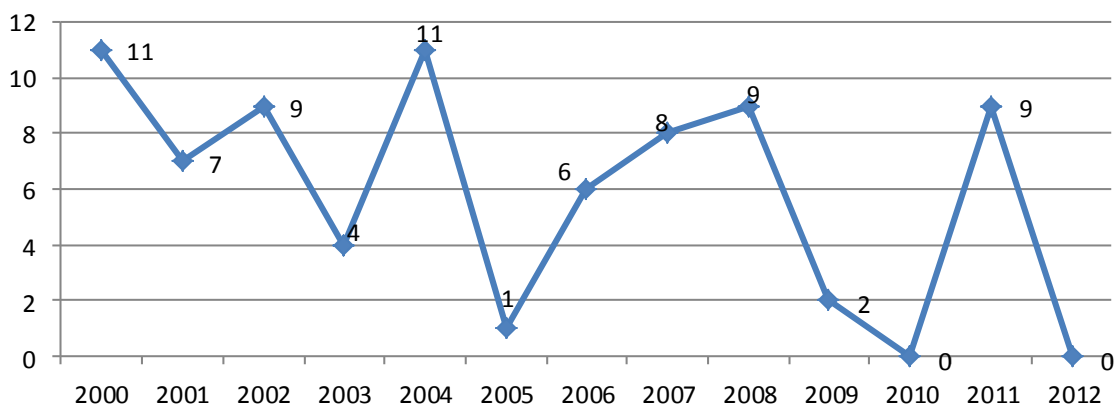
Źródło: M. Struzik, A. Malczewski, *Ekspertyza. Problem narkomanii w województwie śląskim*, Katowice 2013, s.21.

³⁸ M. Rosińska, M. Niedźwiedzka-Stadnik, M. Pielacha, *Zakażenia HIV i zachorowania na AIDS w Polsce w 2014 roku*, Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego – Państwowy Zakład Higieny w Warszawie, www.pzh.gov.pl

³⁹ M. Struzik, A. Malczewski, *Ekspertyza. Problem narkomanii w województwie śląskim*, Katowice, 2013, s.20-22

Trend dotyczący liczby nowych zachorowań na AIDS wśród iniekcyjnych użytkowników narkotyków w województwie śląskim fluktuuje na przestrzeni lat 2000-2012, od 2005 roku nie przekraczając jednak wartości 9 przypadków zachorowań rocznie.

Liczba nowych zachorowań na AIDS w województwie śląskim wśród iniekcyjnych użytkowników narkotyków w latach 2000-2012

Źródło: Ibidem, s. 22.

Dane dotyczące liczby zgonów z powodu przedawkowania narkotyków gromadzone są przez Główny Urząd Statystyczny. W okresie obejmującym lata 2004-2012, najwyższa liczba zgonów Polsce odnotowana została w 2005 roku (290 przypadków). W województwie śląskim najwyższą liczbę zarejestrowano rok wcześniej (48 przypadków). Analizując trend dla województwa śląskiego w latach 2004 – 2012 należy zauważyć, iż po wysokich liczbach na początku omawianego okresu ostatnie lata charakteryzują mniejsze liczby zgonów.

Liczba zgonów z powodu przedawkowania narkotyków oraz wskaźnik zgonów na 100 000 mieszkańców (wg krajowej definicji: F11-12, F14-16, F19, X42, X62, Y12, X44, X64, Y14)

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Województwo śląskie (liczba)	48	44	38	26	42	32	27	29	31
Województwo śląskie (wskaźnik na 100 tysięcy)	1,02	0,94	0,81	0,56	0,91	0,69	0,58	0,63	0,67
Polska (liczba)	231	290	241	214	244	247	261	285	227
Polska (wskaźnik na 100 tysięcy)	0,61	0,76	0,63	0,56	0,64	0,64	0,69	0,74	0,59

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

W 2012 roku największą liczbę zgonów odnotowano w województwie mazowieckim (85), śląskim (31) oraz pomorskim (23). Podobnie jak w latach poprzednich śmiertelne przypadki

w województwie mazowieckim stanowią blisko 40% wszystkich przypadków w Polsce⁴⁰.

5. Przestępczość związana z narkotykami

Dane statystyczne zgromadzone przez Komendę Wojewódzką Policji w Katowicach wskazują na spadek w 2014 roku stwierdzonych przestępstw z Ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii w województwie śląskim. W tym czasie ich liczba wyniosła 7 293 (w 2013 roku – 10 131, w 2012 roku - 8 791, a w roku 2011 – 8 372). Powyższy trend zaobserwować można również na poziomie ogólnopolskim. W 2014 roku w kraju wykazano 63 806 stwierdzonych przestępstw, w 2012 roku była to liczba 71 939. W 2014 roku w województwie śląskim zmniejszył się również procentowy udział czynów karalnych popełnianych przez osoby nieletnie wśród wszystkich przestępstw, który wynosił blisko 30% (w 2013 roku – 51,55%).

W tabeli poniżej przedstawiono informację na temat ilości przestępstw stwierdzonych w 2013 i 2014 roku z zakresu objętego ustawą o przeciwdziałaniu narkomanii.

	Przestępstwa stwierdzone		W tym czyny karalne nieletnich	
	2013	2014	2013	2014
Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii – kraj	71 939	63 806	20 599	13 081
Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii – województwo śląskie	10 131	7 293	5 223	2 185
Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii województwo śląskie (art. 53 ust. 1, 2) - wytwarzanie	14	20	1	0
Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii województwo śląskie (art. 56 ust. 1, 2,3) - handel	91	142	10	4
Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii województwo śląskie (art. 59) – udzielanie narkotyków innej osobie w celu uzyskania korzyści	1 550	1 321	483	281
Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii województwo śląskie (art. 63) – uprawa	181	173	18	15
Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii województwo śląskie (art. 62, ust. 2) – posiadanie znacznej ilości	187	199	27	11
Prowadzenie pojazdów w stanie nietrzeźwości - kraj	128 052	74 191	557	201
Prowadzenie pojazdów w stanie nietrzeźwości – województwo śląskie	11 031	8 950	24	13

Źródło: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach

⁴⁰ Marta Struzik, Artur Malczewski, *Problem narkomanii w województwie śląskim*, Katowice, 2013, s. 23-24

Prowadzone przez Policję analizy w 2013 roku wskazywały na następujące trendy związane z przestępczością narkotykową oraz konsumpcją środków odurzających i psychotropowych:

- najpopularniejsze narkotyki to nadal marihuana (i inne pochodne konopi indyjskich) oraz amfetamina, choć w obrocie zauważono też polską heroinę (Chorzów) czy 2CB (halucynogen, półprodukt do produkcji narkotyków pobudzających), zaś w obrębie jednej ze szkół podstawowych na terenie Siemianowic Śląskich ujawniono przypadki wdychania przez nieletnich gazów z zapalniczek,
- młodzież poza narkotykami zażywa środki zastępcze w postaci leków dostępnych bez recepty w aptekach, zawierających kodeinę, takich jak: Acodin, Thiocodin, Antidol,
- utrzymuje się zainteresowanie tzw. „dopalaczami”, których zakupy dokonywane są m.in. za pośrednictwem stron internetowych. Z uwagi na fakt, że strony te są rejestrowane poza granicami naszego kraju, możliwości organów ścigania w tym wypadku są bardzo ograniczone,
- w ciągu roku na terenie województwa ujawniono sporadyczne przypadki uprawy konopi,
- najbardziej popularną formą dystrybucji narkotyków były transakcje przeprowadzane poprzez komunikatory internetowe, za pośrednictwem często zmienianych telefonów komórkowych na kartę, a także wykorzystanie do tego celu znajomości koleżeńskich,
- najbardziej popularne miejsca, w których dochodziło do handlu narkotykami czy ich przekazania to lokale rozrywkowe (dyskoteki, puby) i ich okolice, punkty gastronomiczne, osiedla mieszkaniowe (klatki schodowe, piwnice, mieszkania), imprezy masowe, parkingi samochodowe oraz miejsca odludne (parki, tereny leśne),
- środowisko z jakiego wywodzą się sprawcy przestępstw narkotykowych jest bardzo zróżnicowane, od środowisk patologicznych i kryminogennych po rodziny o średnim i wysokim statusie społecznym, dlatego też nie sposób jest wykazać silną dominację, którejs z tych kategorii,
- zauważalna jest swoista moda na dobrą zabawę z użyciem narkotyków – najczęściej jest to czas końca tygodnia, kiedy w trakcie imprez sięga po środki odurzające,
- z uwagi na łatwy dostęp do narkotyków, w szczególności marihuany, u południowych sąsiadów Polski, zaobserwować można zjawisko „turystyki narkotykowej”. Młodzi ludzie organizują wyjazdy za granicę, gdzie nabywają narkotyki. Część zażywa zakupione w ten sposób narkotyki na miejscu, część przewozi je jednak przez granicę

w celu zarówno własnego użytku jak i na handel. Wzmoczone działania o charakterze prewencyjno-kontrolnym podejmowane wspólnie z służbami Urzędu Celnego i Straży Granicznej na terenie powiatu cieszyńskiego, niejednokrotnie doprowadziły do zatrzymania osób przenoszących na teren RP środki odurzające.

- w roku 2013 również pojawiły się sygnały o zatruciach narkotykowych. Jak wynika z nadesłanych przez komendy sprawozdań, w minionym roku Śląska Policja odnotowała 33 takie zatrucia. Wystąpiły także dwa zatrucia innymi środkami odurzającymi – jedno dopalaczami i jedno tabletkami Acodin (informacja z Komendy Miejskiej Policji w Chorzowie).⁴¹

⁴¹ *Sprawozdanie z zakresu rozpoznania i profilaktycznej pracy Policji na rzecz zapobiegania demoralizacji nieletnich oraz patologii społecznej w województwie śląskim w 2013 roku opracowane przez Komendę Wojewódzką Policji w Katowicach, Katowice 2014*

III. OPIS ZADAŃ ZREALIZOWANYCH PRZEZ SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO Z ZAKRESU PRZECIWDZIAŁANIA NARKOMANII W 2014 ROKU

Analiza działań podejmowanych w 2014 roku skoncentrowana jest na trzech obszarach stanowiących główne filary *Programu przeciwdziałania narkomanii w województwie śląskim na lata 2011-2016*. Są to następujące cele operacyjne:

1. Wzmacnianie lokalnych systemów profilaktyki i rozwiązywania problemów narkomanii na rzecz mieszkańców województwa śląskiego.
2. Wzmacnianie procesu leczenia, rehabilitacji i reintegracji osób uzależnionych od narkotyków.
3. Prowadzenie badań i monitoring problemów związanych z zażywaniem substancji psychoaktywnych.

Zadania wykonywane w ramach powyższych obszarów służyły realizacji misji programu polegającej na **podejmowaniu, wzmacnianiu i inspirowaniu działań na rzecz profilaktyki i rozwiązywania problemów narkomanii w województwie śląskim**. W tym celu współpracowano z instytucjami z obszaru polityki społecznej, ochrony zdrowia, wymiaru sprawiedliwości, oświaty, administracji samorządowej, organami ścigania oraz z organizacjami pozarządowymi.

Beneficjentami programu byli mieszkańcy województwa śląskiego, w szczególności:

- dzieci i młodzież, w tym z grup podwyższonego ryzyka oraz ich opiekunowie,
- osoby dorosłe z grup ryzyka,
- rodziny z problemem narkotykowym,
- osoby uzależnione od narkotyków i współuzależnione,
- instytucje i organizacje pozarządowe działające w obszarze przeciwdziałania narkomanii,
- przedstawiciele służb pracujących w obszarze przeciwdziałania narkomanii.

Realizując *Program przeciwdziałania narkomanii w województwie śląskim na lata 2011-2016*, każde zadanie poddawane było ocenie zgodności z celami programu, spójności oraz trwałości prowadzonych działań, w oparciu o zdiagnozowane potrzeby, a także skuteczności i efektywności.

W 2014 roku dokonano również analizy sprawozdań z realizacji zadań dofinansowanych z budżetu Województwa Śląskiego w 2013 roku w obszarze profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień oraz prowadzono kompleksowe kontrole merytoryczno-finansowe.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego w 2014 roku na realizację zadań z zakresu zwalczania narkomanii opisanych poniżej wydatkował środki finansowe w łącznej kwocie **2 302 334,03 zł.**

Cel operacyjny 1:
Wzmacnianie lokalnych systemów profilaktyki i rozwiązywania problemów narkomanii na rzecz mieszkańców województwa śląskiego

Przeciwdziałanie narkomanii wymaga współpracy i podejmowania skutecznych oddziaływań prowadzonych zarówno przez administrację samorządową, organizacje społeczne i inne podmioty zaangażowane w tym obszarze, jak też istnienia efektywnych, elastycznych rozwiązań systemowych dostosowanych do zmieniających się warunków i nowych wyzwań. Wobec powyższego Samorząd Województwa Śląskiego regularnie udziela pomocy finansowej organizacjom społecznym oraz samorządom lokalnym na realizację zadań mających na celu zapobiegania problemom narkomanii. W ramach wykonania przedmiotowych założeń współorganizowano również konferencje, kampanie i seminaria służące edukacji społecznej i promowaniu nowych rozwiązań w dziedzinie przeciwdziałania narkomanii. Ponadto systematycznie prowadzone są szkolenia osób pracujących w niniejszym obszarze w celu podnoszenia ich kwalifikacji zawodowych.

Wspieranie zadań z zakresu przeciwdziałania narkomanii, realizowanych przez organizacje społeczne oraz inne podmioty uprawnione w oparciu o ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (tekst jednolity: Dz. U. z 2014 r., poz. 1118, z późn. zm.)

Dostrzegając potrzebę wsparcia podmiotów prowadzących działalność pożytku publicznego, które świadczą pomoc w przezwyciężaniu uzależnienia od środków psychoaktywnych oraz jego skutków Zarząd Województwa Śląskiego ogłosił otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych Województwa Śląskiego w dziedzinie profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień w 2014 roku – przeciwdziałanie narkomanii, przeznaczając na jego realizację środki finansowe w wysokości 200 000,00 zł (Uchwała nr 2939/303/IV/2013 z dnia 30 grudnia 2013 roku Zarząd Województwa Śląskiego).

Konkurs przewidywał dofinansowanie przedsięwzięć mających na celu wzmocnienie placówek wsparcia dziennego, w tym świetlic socjoterapeutycznych dla dzieci i młodzieży, wdrażanie programów dla rodzin, na rzecz m.in. podniesienia kompetencji wychowawczych

rodziców, realizację programów profilaktycznych dla osób zagrożonych narkomanią oraz eksperymentujących z narkotykami, realizację przedsięwzięć profilaktyczno-edukacyjnych propagujących postawy abstynenckie i uświadamiających ryzyko związane z używaniem narkotyków, skierowanych w szczególności do dzieci, młodzieży i rodziców, realizację programów dla osób uzależnionych od narkotyków utrzymujących abstynencję (np. mieszkania readaptacyjne, zajęcia rehabilitacyjne), programów ograniczania szkód zdrowotnych związanych z używaniem narkotyków (np. programy wymiany igieł i strzykawek, streetworking, programy party workingowe, realizowane w klubach, dyskotekach i barach, programy niskoprogowe), programów dla rodzin osób używających i uzależnionych od narkotyków oraz edukację publiczną w zakresie promocji zdrowia i profilaktyki narkomanii (np. kampanie).

Oferty złożone w ramach procedury poddano ocenie formalnej, a następnie ocenie merytorycznej przez komisję konkursową, powołaną uchwałą Zarządu Województwa Śląskiego nr 359/316/IV/2014 z dnia 4 marca 2014 roku. W wyniku przeprowadzonej procedury, Zarząd Województwa Śląskiego przyznał dotacje na realizację 12 zadań z zakresu przeciwdziałania narkomanii w łącznej kwocie 131 800,00 zł (Uchwała Zarządu Województwa Śląskiego nr 624/326/IV/2014 z dnia 8 kwietnia 2014 roku oraz Uchwała Zarządu Województwa Śląskiego nr 763/332/IV/2014 z dnia 29 kwietnia 2014 roku).

Poniżej zamieszczono charakterystykę 7 zadań, których celem było rozwiązywanie problemów narkomanii oraz realizacja działań profilaktycznych, głównie w obszarze profilaktyki selektywnej i wskazującej, ale także uniwersalnej. Pozostałe zadania wpisujące się w realizację Celu operacyjnego 2 opisano na stronach 40-41.

1. *W poszukiwaniu samego siebie* realizowany przez Częstochowskie Towarzystwo Rodzin i Przyjaciół Dzieci Uzależnionych "Powrót z U" Oddział Wojewódzki w Częstochowie. Adresatami projektu były osoby eksperymentujące, zagrożone uzależnieniem i uzależnione od narkotyków oraz ich rodziny. W trakcie trwania zadania beneficjentom zapewniono dostępność do badań na obecność narkotyków, udzielano porad i wyjaśnień około testowych. Ponadto zorganizowano porady psychologiczne, grupę dla osób eksperymentujących z substancjami psychoaktywnymi o charakterze profilaktycznym i edukacyjnym, porady indywidualne w zakresie doradztwa finansowo-socjalnego, w tym dotyczące umiejętności przydatnych w poszukiwaniu pracy oraz porady rodzinne. Łącznie w działaniach dofinansowanych z budżetu Województwa Śląskiego wzięły udział 74 osoby, w tym 27 osób eksperymentujących z narkotykami, 30 osób zagrożonych uzależnieniem oraz 17 członków rodzin. Ponadto w ramach środków własnych organizacji przeprowadzono

terapię indywidualną oraz interwencje kryzysowe mające na celu wsparcie osób uzależnionych utrzymujących abstynencję, łącznie dla 58 osób.

2. *PROGRAM PRZECIWDZIAŁANIA MŁODZIEŻOWEJ PATOLOGII SPOŁECZNEJ - profilaktyka uzależnień w tym narkomanii - program autorski* realizowany przez Śląski Ośrodek Fundacji PRAESTERNO (wnioskodawcą była Fundacja PRAESTERNO z siedzibą w Warszawie). Zadanie obejmowało przeprowadzenie programu profilaktycznego skierowanego do młodzieży z grup podwyższonego ryzyka. Program obejmował organizację młodzieżowych grup wsparcia, indywidualnych programów psychokorekcyjnych oraz konsultacji indywidualnych dla młodzieży i opiekunów. W czasie trwania projektu funkcjonował Klub Młodzieżowy, czyli Twórcza Alternatywa, w ramach którego prowadzono zajęcia socjoterapeutyczne, warsztaty integracyjne, edukacyjne i tematyczne, zajęcia sportowe, teatralne i muzyczne, a także organizowano wyjścia do miejsc związanych z kulturą, pomoc w nauce i dożywianie. Elementem realizacji programu był także letni obóz profilaktyczny podczas którego prowadzono m.in. zajęcia integracyjne, warsztaty psychologiczne z zakresu profilaktyki uzależnień i warsztaty tematyczne. W zajęciach zorganizowanych podczas zadania wzięło udział łącznie 106 osób.
3. *Prowadzenie punktu konsultacyjnego ds. narkomanii* wykonane przez Stowarzyszenie Pomocy Wzajemnej "Być Razem" w Cieszynie. Projekt skierowany był m.in. do osób eksperymentujących z narkotykami i zagrożonych uzależnieniem. Ponadto adresatami zadania były osoby uzależnione i ich rodziny. Szczegółowy opis zadania zamieszczono na stronie 40 w ramach Celu operacyjnego 2.
4. *Program profilaktyczny "Odkryj siebie"* prowadzony przez Stowarzyszenie Pomocy Uzależnionym i Ich Bliskim "Falochron" w Tarnowskich Górach. Realizacja zadania pozwoliła na poszerzenie oferty oddziaływań profilaktycznych skierowanych do młodzieży eksperymentującej lub używającej narkotyków w sposób szkodliwy, zagrożonych uzależnieniem. W ramach projektu przeprowadzono interwencje kryzysowe, zajęcia edukacyjno-informacyjne, warsztaty umiejętności psychospołecznych oraz spotkania grup wsparcia. Rodzicom i bliskim osób używających narkotyków zorganizowano poradnictwo rodzinne podczas którego poszerzano wiedzę z zakresu działania narkotyków, sposobów reagowania, prowadzenia rozmów, a także motywowania do zmiany. W celu propagowania postaw abstynenckich przeprowadzono spotkania profilaktyki medialnej. Ponadto podczas programu wykonano testy na obecność metabolitów narkotyków w organizmie oraz prowadzono porady około testowe. W zadaniu uczestniczyło łącznie 112 osób.

5. *PRZYSTANEK 41* prowadzone przez Stowarzyszenie na Rzecz Rodziny w Chorzowie, którego głównym celem było wdrażanie i realizacja programu wczesnej interwencji dla młodych osób używających substancji psychoaktywnych *FRED goes net*. W trakcie projektu prowadzono indywidualne rozmowy motywujące kwalifikujące do programu, następnie realizowano grupowe warsztaty wczesnej interwencji oraz zorganizowano spotkanie z absolwentami programu. Program ukończyło 112 osób, tj. wszystkie zgłoszone do projektu.
6. *Podaj dalej - interdyscyplinarne warsztaty dla liderów młodzieżowych LATO 2014* wykonane przez stowarzyszenie Strefa WZW, wolnych z wyboru z siedzibą w Rybniku. Zadanie obejmowało realizację programu wychowawczo-profilaktycznego, w ramach którego zorganizowano wyjazd integracyjno-szkoleniowy dla 35 młodych osób. W trakcie trwania wyjazdu beneficjenci uczestniczyli w zajęciach dydaktycznych i edukacyjnych w obszarze problemu narkotyków i narkomanii, zorganizowane zostały również warsztaty dla rodziców z psychologiem i instruktorem terapii. Powyższe działania pozwoliły na zwiększenie świadomości młodzieży i dorosłych na temat uzależnienia, promowanie postaw abstynenckich, aktywizację i propagowanie zdrowego stylu życia w środowisku rówieśniczym.
7. *Program Profilaktyczny dla dzieci "Cukierki"* realizowany przez Polskie Towarzystwo Zapobiegania Narkomanii Oddział Katowice w przedszkolach i szkołach podstawowych na terenie województwa śląskiego (wnioskodawcą było Polskie Towarzystwo Zapobiegania Narkomanii z siedzibą w Warszawie). Celem przeprowadzonych zajęć było przybliżenie dzieciom podstawowych informacji na temat środków uzależniających i zagrożeń z nimi związanych, nauka zachowań asertywnych w kontaktach z obcymi, a także rozwijanie umiejętności komunikowania, wyrażania emocji oraz wzrost samooceny. Programem objęto łącznie około 470 osób.

Wspieranie działalności organizacji społecznych powinno pozostać ważnym zadaniem Samorządu Województwa. Zgodnie z rekomendacjami wynikającymi z badań przeprowadzonych w ramach „Europejskiego Programu Badań Ankietowych w Szkołach” (ESPAD)⁴² realizowanie działań profilaktycznych powinno stanowić priorytet, pamiętając, by przekaz profilaktyczny, szczególnie o charakterze edukacyjnym, przystawał do doświadczeń, postaw i przekonań młodych ludzi. Dla redukcji rozpowszechnienia używania zarówno substancji legalnych, jak i nielegalnych, potrzebna jest mobilizacja całego

⁴² K. Charzyńska, J. Sierosławski *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z badań ankietowych zrealizowanych w województwie śląskim w 2011 r.*, s. 127-129

społeczeństwa ale również pomysły nowego podejścia do ograniczenia popytu na substancje wśród młodzieży. Ponadto wskazuje się, na potrzebę rozbudowy oferty dla młodych ludzi używających względnie często substancji. Z uwagi na ryzyko jakie niesie prowadzony przez nich styl życia oraz brak przekonania do zmiany u wielu takich osób, należy podejmować działania zmierzające do minimalizacji szkód wynikających z podejmowania zachowań ryzykownych.

Prowadzone przez organizacje pozarządowe przedsięwzięcia wpisują się w powyższe założenia. Realizowane zadania mają na celu zapobieganie, zaprzestanie lub ograniczenie podejmowania zachowań ryzykownych m.in. wśród dzieci i młodzieży, w tym osób eksperymentujących lub używających narkotyków w sposób szkodliwy i zagrożonych uzależnieniem, jak również osób uzależnionych od narkotyków, członków rodzin z problemem uzależnienia oraz osób realizujących zadania w zakresie przeciwdziałania narkomanii, w tym wychowawców i terapeutów. Ponadto, ich aktywność stanowi uzupełnienie pracy świadczonej przez podmioty lecznicze oraz instytucje oświaty i pomocy społecznej.

Wzmacnianie gminnych systemów profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień

Obowiązek realizowania zadań z zakresu profilaktyki i przeciwdziałania narkomanii spoczywa także na samorządach gminnych. Mając na uwadze trudności gmin, w szczególności wiejskich, które nie mają do dyspozycji wystarczających środków finansowych koniecznych do zbudowania odpowiedniego systemu profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień dostosowanego do potrzeb mieszkańców, zasadne jest ich wspieranie. W związku z tym Samorząd Województwa Śląskiego corocznie udziela samorządom gminnym z regionu pomocy w poszerzaniu oferty wsparcia dla dzieci i młodzieży, zwłaszcza z rodzin dysfunkcyjnych poprzez wzmocnienie infrastruktury świetlic oraz klubów dla dzieci i młodzieży. Pomoc tego typu mogą otrzymać gminy, które nie posiadają wystarczających dochodów uzyskanych z tytułu koncesji na detaliczną sprzedaż napojów alkoholowych, w realizacji działań na rzecz przeciwdziałania narkomanii.

Realizując powyższe działanie w dniu 25 marca 2014 roku uchwałą nr 487/321/IV/2014 Zarząd Województwa Śląskiego ogłosił konkurs dla gmin i powiatów województwa śląskiego pod nazwą *Wzmocnienie rozwoju lokalnych systemów profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień oraz przeciwdziałania przemocy w rodzinie w 2014 roku*. Do udziału w konkursie zostały uprawnione gminy, które osiągnęły najniższe dochody z tytułu opłat za zezwolenia na sprzedaż napojów alkoholowych (do 200 000,00 zł). Konkurs przewidywał m.in. dofinansowanie realizacji przez gminy województwa śląskiego zadania pod nazwą

Wzmocnienie działalności placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży (świetlic oraz klubów) funkcjonujących na terenie województwa śląskiego.

Złożone wnioski poddano ocenie komisji konkursowej powołanej przez Zarząd Województwa Śląskiego (uchwała nr 841/335/IV/2014 z dnia 13 maja 2014 roku). Sejmik Województwa Śląskiego na podstawie uchwały nr IV/52/6/2014 z dnia 23 czerwca 2014 roku podjął decyzję o udzieleniu pomocy finansowej 24 gminom województwa śląskiego z przeznaczeniem na realizację 63 zadań. Ich wykonanie umożliwiło:

- zapewnienie opieki ponad 2 500 podopiecznym, m.in. poprzez udział w zajęciach edukacyjnych i rozwojowych oraz organizację czasu wolnego,
- poszerzenia oferty placówek o zajęcia socjoterapeutyczne, rekomendowane i/lub autorskie programy profilaktyczne przeciwdziałające uzależnieniom,
- wzmocnienie infrastruktury placówek,
- podejmowanie działań profilaktycznych skierowanych do dzieci i młodzieży, w tym również wobec osób pochodzących ze środowisk zagrożonych zachowaniami problemowymi,
- prowadzenie zajęć o charakterze edukacyjnym skierowanych do rodziców, mających na celu m.in. wzmacnianie kompetencji opiekuńczo-wychowawczych,
- rozwój umiejętności społecznych, życiowych oraz współdziałania w grupie.

Systematyczne wspieranie finansowe zadań realizowanych przez gminy pozwala na powstawanie nowych oraz wzmacnianie infrastruktury istniejących placówek wsparcia dziennego w województwie śląskim. Stała ocena dofinansowanych projektów wskazuje na profesjonalizację działań prowadzonych w świetlicach i klubach, a także możliwość skierowania oferty do coraz większej liczby beneficjentów. Podkreślić należy, że w celu skuteczności działań mających na celu zapobieganie problemom narkomanii wśród dzieci i młodzieży ważne jest ich podejmowanie w sposób regularny i planowy. W związku z powyższym realizowane przedsięwzięcia wymagają kontynuacji. Z powodu niewystarczającej dostępności programów profilaktycznych dla dzieci i młodzieży, rekomenduje się dalsze wspieranie gmin w tym obszarze, w szczególności w zakresie upowszechniania programów opartych na naukowych podstawach, o potwierdzonej w badaniach naukowych skuteczności, adresowanych zarówno do dzieci i młodzieży, jak też do ich rodziców i opiekunów.

Edukacja publiczna oraz szkolenie przedstawicieli różnych zawodów w zakresie przeciwdziałania narkomanii (organizacja szkoleń, konferencji, kampanii, seminariów)

Jednym z działań prowadzonych przez Samorząd Województwa Śląskiego w celu zwiększania świadomości społecznej w zakresie niebezpieczeństw związanych z podejmowaniem zachowań ryzykownych i zażywania substancji psychoaktywnych, jest organizacja kampanii, konferencji i seminariów we współpracy z podmiotami działającymi w tym obszarze.

W dniu 14 kwietnia 2014 roku odbyło się, współorganizowane przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, XVIII Ponadregionalne Mikołowskie Seminarium Trzeźwościowe na temat: *Krzywdzenie oraz zaniedbywanie emocjonalne dzieci i młodzieży. Konsekwencje. Przeciwdziałanie. Wzmacnianie rodzin*. Głównym organizatorem spotkania było Stowarzyszenie Klub Abstynenta „Powrót” z Mikołowa. Do współorganizacji przystąpiły m.in. Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Krajowe Centrum ds. AIDS, Krajowe Biuro Do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii, Starostwo Powiatowe w Mikołowie i Urząd Miasta Mikołów. W seminarium uczestniczyło 291 osób, z czego ponad połowę stanowiła młodzież w wieku 14-21 lat. Ponadto w spotkaniu wzięli udział przedstawiciele służb zajmujących się rozwiązywaniem problemów uzależnień, w tym m.in. jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, służby zdrowia, organów ścigania, wymiaru sprawiedliwości, samorządów gminnych, oświaty i organizacji pozarządowych. Celem przedsięwzięcia była edukacja publiczna m.in. w zakresie wpływu krzywdzenia i zaniedbywania emocjonalnego dzieci i młodzieży na eksperymentowanie i ryzyko uzależnienia od środków psychoaktywnych, a także dostarczenie wiedzy na temat strategii ograniczania powyższych zjawisk, w tym dotyczących wzmocnienia rodziny, jej roli i budowania więzi wzmacniających rozwój dziecka.

W roku sprawozdawczym Samorząd Województwa Śląskiego współorganizował również kampanię pod nazwą *Z młodym kierowcą w drodze po doświadczenie*. Głównym organizatorem przedsięwzięcia była Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach przy współpracy z organami administracji samorządowej, instytucjami oświatowymi, organizacjami pozarządowymi oraz przedstawicielami służb porządkowych z obszaru województwa śląskiego. Podjęte działania służyły poprawie bezpieczeństwa na drogach województwa śląskiego poprzez ograniczenie liczby zdarzeń drogowych z udziałem młodych kierowców, w tym będących pod wpływem alkoholu lub narkotyków. W ramach podjętej współpracy Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego zorganizował szkolenie skierowane do przedstawicieli policji prowadzących prelekcje oraz pracujących z dziećmi

i młodzieżą pn. *Warsztaty doskonalące umiejętność pracy z dziećmi i młodzieżą w zakresie profilaktyki uzależnień*. Przeprowadzone zajęcia pozwoliły na zwiększenie wiedzy w zakresie przyczyn podejmowania zachowań ryzykownych przez młodzież, sposobów i teorii pracy profilaktycznej, a także doskonalenie umiejętności zastosowania skutecznych metod perswazji. Szkolenie zrealizowano w dwóch grupach, łącznie dla 64 osób. Elementem promującym kampanię była spersonalizowana pamięć USB zawierająca informacje dotyczące problematyki uzależnień, którą rozdysponowano wśród młodych kierowców, m.in. podczas spotkań prowadzonych na uczelniach wyższych i w szkołach na terenie województwa śląskiego.

W 2014 roku Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej prowadził także działania na rzecz doskonalenia umiejętności zawodowych specjalistów zajmujących się problematyką uzależnienia od narkotyków, w formie szkoleń i konferencji.

W dniach 2-3 października 2014 roku zorganizowano szkolenie pod nazwą *Wyzwania dla terapii uzależnień od substancji psychoaktywnych*. W szkoleniu udział wzięło 60 przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, samorządów gminnych, organizacji pozarządowych, oświaty, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych oraz jednostek organizacyjnych wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej. Spotkanie zrealizowano w wymiarze 16 godzin dydaktycznych, w tym 13 godzin zajęć warsztatowych dla trzech grup uczestników. Program obejmował m.in. informacje dotyczące wizerunku osoby uzależnionej, możliwości wykorzystania metody dialogu motywującego, w tym ćwiczenia praktyczne dotyczące pracy motywacyjnej, główne założenia zmian w terapii osób uzależnionych oraz omówienie korzyści i trudności w redukcji szkód. Zgodnie z wynikami przeprowadzonej ewaluacji średnia ocena przedsięwzięcia uwzględniająca m.in. zawartość merytoryczną oraz przydatność dla pracy zawodowej wyniosła 4,47 w pięciopunktowej skali.

W październiku 2014 roku odbyła się również jednodniowa konferencja pod tytułem *Relacje w rodzinie. Widzę, słyszę, rozumiem*. Adresatami spotkania była około 300-osobowa grupa koordynatorów i członków gminnych komisji do spraw rozwiązywania problemów uzależnień w województwie śląskim, przedstawicieli oświaty, ochrony zdrowia, wychowawców i opiekunów. Konferencja poświęcona była problematyce relacji w rodzinie, budowania bezpiecznej więzi będącej czynnikiem chroniącym w podejmowaniu zachowań ryzykownych oraz omówieniu sposobów pracy z rodziną w celu ograniczania picia alkoholu i używania narkotyków przez dzieci i młodzież. Ponadto podczas konferencji przedstawiono założenia programu wczesnej interwencji *FreD goes net* oraz krótkoterminowego programu terapeutycznego dla osób mających problemy z powodu używania marihuany lub haszyszu

CANDIS. W celu organizacji powyższego przedsięwzięcia podjęto współpracę ze Śląskim Wojewódzkim Inspektorem Sanitarnym. Spotkanie podlegało ewaluacji m.in. w zakresie zawartości merytorycznej i przydatności w pracy zawodowej. Średnia ocena wyniosła 4,48 w pięciopunktowej skali.

Posiadanie odpowiednich kwalifikacji zawodowych przez osoby zaangażowane w profilaktykę i zwalczanie problemu narkomanii stanowi niezbędny warunek do podejmowania skutecznych działań w tym obszarze. Wobec powyższego konieczne jest dalsze doskonalenie zawodowe kadr, w szczególności w zakresie prowadzenia działalności profilaktycznej oraz pracy z osobami eksperymentującymi, zażywającymi narkotyki w sposób szkodliwy i uzależnionymi oraz ich rodzinami.

**Cel operacyjny 2:
Wzmacnianie procesu leczenia, rehabilitacji i reintegracji
osób uzależnionych od narkotyków**

Zadaniem samorządu województwa w dziedzinie rozwiązywania problemów uzależnień jest także zwiększanie możliwości dostępu do pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej dla osób uzależnionych od narkotyków oraz ich bliskich.

W celu realizacji powyższych założeń w roku sprawozdawczym przeprowadzono otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych Województwa Śląskiego w dziedzinie profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień w 2014 roku – przeciwdziałanie narkomanii, opisany szczegółowo na stronach 31-32. Konkurs przewidywał m.in. dofinansowanie projektów obejmujących realizację programów dla osób uzależnionych od narkotyków utrzymujących abstynencję (np. mieszkania readaptacyjne, zajęcia rehabilitacyjne), programów ograniczania szkód zdrowotnych związanych z używaniem narkotyków (np. programy wymiany igieł i strzykawek, streetworking, programy party workingowe, realizowane w klubach, dyskotekach i barach, programy niskoprogramowe) oraz programów dla rodzin osób używających i uzależnionych od narkotyków.

W ramach konkursu dofinansowano następujące zadania, stanowiące realizację przedmiotowego celu operacyjnego:

1. *Program readaptacji społecznej dla osób uzależnionych od narkotyków oraz ich rodzin* realizowany przez Stowarzyszenie Promocji Zdrowia i Trzeźwego Stylu Życia "SZANSA" w Pławniowicach. Celem zadania było wsparcie osób uzależnionych od narkotyków po zakończonym leczeniu. W ramach projektu prowadzono mieszkania readaptacyjne, grupę zapobiegania nawrotom, spotkania grupy wsparcia oraz konsultacje indywidualne. Ponadto

program obejmował doskonalenie umiejętności potrzebnych przy poszukiwaniu pracy poprzez zorganizowanie grupowych zajęć treningu aktywizacji zawodowej a także kursów przysposobienia zawodowego. Ze środków Województwa Śląskiego współfinansowano organizację obozu terapeutyczno-wypoczynkowego o charakterze rehabilitacyjnym dla 25 beneficjentów.

2. *Z rodziną łatwiej* prowadzone przez Fundację Zapobiegania i Resocjalizacji Uzależnień "NADZIEJA" w Bielsku-Białej, w którym udział wzięły dzieci i młodzież przebywająca na terapii leczenia uzależnień w Katolickim Ośrodku Wychowania i Terapii Młodzieży „Nadzieja” oraz ich opiekunowie, rodzice i rodzeństwo. Realizacja zadania umożliwiła nabycie i doskonalenie umiejętności radzenie sobie z problemem uzależnienia wśród opiekunów i rodziców dzieci uzależnionych. W tym celu przeprowadzone zostały m.in. zajęcia edukacyjno-informacyjne, konsultacje prawne, rodzinne konsultacje terapeutyczne oraz warsztaty grupowe. W trakcie trwania zadania zorganizowano również rodzinne warsztaty wyjazdowe, współfinansowane ze środków Województwa Śląskiego. Łącznie w ramach programu pomocą objęto 204 osoby.
3. *Uwierzyć w siebie* realizowane przez Fundację "Dom Nadziei" w Bytomiu w Katolickim Ośrodku Rehabilitacyjno-Wychowawczym dla Dzieci i Młodzieży. W zadaniu uczestniczyły dzieci i młodzież uzależnione od narkotyków utrzymujące abstynencję oraz ich rodziny. Pomoc świadczona była poprzez prowadzenie psychoterapii indywidualnej, grupowej i rodzinnej, jak również przez uczestnictwo w terapii zajęciowej obejmującej m.in. zajęcia sportowe. Podopieczni mieli także możliwość udziału w wycieczkach i zajęciach tematycznych, w tym fitness i warsztatach fotograficznych. Ponadto podczas realizacji projektu zapewniano konsultacje medyczne internistyczne i psychiatryczne. Łącznie zadaniem objęto 115 osób.
4. *Prowadzenie punktu konsultacyjnego ds. narkomanii* wykonane przez Stowarzyszenie Pomocy Wzajemnej "Być Razem" w Cieszynie. Celem projektu było udzielanie profesjonalnej pomocy osobom eksperymentującym i uzależnionym od narkotyków w formie indywidualnych i rodzinnych sesji z terapeutą uzależnień i psychoterapeutą w Punkcie konsultacyjnym ds. narkomanii. Pomoc dotyczyła diagnozy stopnia uzależnienia i strat związanych z używaniem środków psychoaktywnych, prowadzenia terapii a także psychoedukacji i udzielania wsparcia. Z działań punktu skorzystało 100 osób, w tym w konsultacjach i terapii uzależnień wzięło udział 68 osób, a w konsultacjach i psychoterapii rodzinnej 32 osoby. Z uwagi na realizację w ramach powyższego zadania działań z obszaru profilaktyki wskazującej, zostało ono również ujęte w opisie Celu operacyjnego 1.

5. Program *"Edukacja i motywacja - ograniczanie szkód zdrowotnych wśród uzależnionych od narkotyków"* realizowany przez Polskie Towarzystwo Zapobiegania Narkomanii Oddział Katowice (wnioskodawcą było Polskie Towarzystwo Zapobiegania Narkomanii z siedzibą w Warszawie), który polegał na prowadzeniu grupy edukacyjno-motywującej oraz konsultacji indywidualnych dla osób uzależnionych od narkotyków. Dzięki zorganizowanym działaniom osobom uzależnionym zapewnione zostało wsparcie terapeutyczne, przekazana im została wiedza na temat uzależnienia, zachowań ryzykownych i konsekwencji zażywania oraz lokalnej oferty pomocowej. Beneficjenci byli również motywowani do podjęcia lub utrzymania abstynencji oraz zmiany nastawienia i zachowania w obszarze używania narkotyków. Z przeprowadzonych konsultacji indywidualnych skorzystało 80 osób, natomiast w sesjach grupowych uczestniczyło 14 osób
6. *"Wiedzieć więcej... działać skuteczniej..." - grupa wsparcia oraz poradnictwo dla rodziców osób używających lub uzależnionych od narkotyków* realizowany przez Polskie Towarzystwo Zapobiegania Narkomanii Oddział Katowice (wnioskodawcą było Polskie Towarzystwo Zapobiegania Narkomanii z siedzibą w Warszawie). Realizacja projektu pozwoliła na zwiększenie oferty pomocowej dla rodziców młodzieży używającej lub uzależnionej od narkotyków poprzez prowadzenie poradnictwa rodzinnego dla 70 osób oraz sesji grupowych, w których uczestniczyło 21 osób. Podjęte działania wpłynęły na wzrost wiedzy w zakresie eksperymentowania, uzależnienia i współuzależnienia oraz nabycie lub podniesienie umiejętności zachowania w sytuacjach kryzysowych.

Podejmowane przez organizacje pozarządowe działania z zakresu reintegracji społecznej i zawodowej osób problemowo używających narkotyków są szczególnie ważne z uwagi na wysokie ryzyko wykluczenia społecznego wśród tych osób. Zapewnienie możliwości integracji, kontaktów społecznych, poprawa zdolności do zdobycia i utrzymania zatrudnienia mogą być kluczowym elementem w zapobieganiu powrotowi do nałogu. Organizacje społeczne realizują również ważne z punktu widzenia zdrowia publicznego programy ograniczania szkód zdrowotnych. Ponadto prowadzone przez nie działania stanowią dopełnienie oferty pomocowej podmiotów leczniczych oraz jednostek pomocy społecznej.

Ważnym zadaniem Samorządu Województwa Śląskiego jest wsparcie modernizacji podmiotów działalności leczniczej, które realizują programy terapeutyczne i rehabilitacyjne dla uzależnionych i ich rodzin oraz odgrywają zasadniczą rolę w procesie leczenia osób uzależnionych od narkotyków. W tym celu corocznie organizowane są nabory wniosków

dla podmiotów prowadzących działalność leczniczą, realizujących zadania w zakresie przeciwdziałania narkomanii. Powyższe działanie pozwala na dostosowanie podmiotów, zwłaszcza będących jednostkami organizacyjnymi samorządu województwa, do obowiązujących wymagań, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia i urządzenia podmiotu wykonującego tego rodzaju działalność, co w istotny sposób wpływa na zapewnienie pacjentom usług świadczonych na odpowiednim poziomie.

W 2014 roku w ramach naboru ogłoszonego uchwałą Zarządu Województwa Śląskiego z dnia 3 czerwca 2014 roku złożonych zostało 7 ofert, które poddano weryfikacji, przeprowadzonej w siedzibach wnioskodawców przez pracowników Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego oraz Wydziału Zdrowia i Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego. Weryfikacja obejmowała ocenę zakresów rzeczowych, wyceny kosztów zadania oraz terminów ich realizacji.

W dniu 19 sierpnia 2014 roku Zarząd Województwa Śląskiego rozstrzygnął powyższą procedurę, przyznając dotacje na realizację 7 zadań.

Ponadto, uchwałą z dnia 14 listopada 2014 roku Zarząd Województwa Śląskiego udzielił dotację Samodzielnemu Publicznemu Zakładowi Opieki Zdrowotnej Szpitalowi Psychiatrycznemu w Toszku na realizację zadania o nazwie *Nadbudowa i przebudowa spacerniaka przy Oddziale XVII-tym Psychiatrycznym Sądowym dla Nieletnich o Wzmocnionym Zabezpieczeniu – II Etap*.

Działania przeprowadzone przez podmioty działalności leczniczej w ramach dofinansowanych 8 zadań przyczyniły się do:

- przeprowadzenia niezbędnych inwestycji pomieszczeń i budynków, w których świadczone są usługi psychoterapii i inne świadczenia na rzecz przeciwdziałania narkomanii,
- podniesienia standardów lokalowych 7 podmiotów, w tym 4 publicznych i 3 niepublicznych oraz zwiększenia komfortu pacjentów,
- podniesienia poziomu usług świadczonych dla osób uzależnionych od narkotyków,
- dostosowania pomieszczeń placówek do zapisów Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 26 czerwca 2012 roku w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia i urządzenia podmiotu wykonującego działalność leczniczą (Dz. U. z 2012 r., poz. 739),
- poprawienia warunków pracy personelu świadczącego pomoc osobom uzależnionym.

Z uwagi na to, że przekazane środki finansowe nie zaspokoily w pełni istniejących potrzeb, a część rozpoczętych prac wymaga kontynuacji, uzasadnione jest realizowanie opisywanego zadania w latach następnych. Zaznaczyć należy, że przedmiotowe działanie umożliwia poprawę warunków i jakości oraz zwiększa dostępność leczenia osób problemowo używających narkotyków.

Cel operacyjny 3:

Badanie i monitorowanie problemów związanych z zażywaniem substancji psychoaktywnych

W zakresie monitorowania problemów związanych z używaniem substancji psychoaktywnych przez mieszkańców województwa śląskiego Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej opracował *Raport z wykonania w 2013 roku Programu przeciwdziałania narkomanii w województwie śląskim na lata 2011 – 2016*. Dokument zawiera diagnozę problemu narkomanii w województwie śląskim, w tym dotyczącą m.in. znajomości i używania substancji psychoaktywnych, postaw wobec narkotyków, leczenia uzależnień i problemów wynikających z używania środków psychoaktywnych. Ponadto w raporcie przedstawiono informacje na temat efektów realizacji Programu przeciwdziałania narkomanii w województwie śląskim w 2013 roku oraz rekomendacje dotyczące wyboru i sposobu realizacji zadań w opisywanym obszarze w 2014 roku.

Ponadto, zgodnie z zapisami ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii przygotowano *Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu przeciwdziałania narkomanii w 2013 roku* sporządzone na podstawie ankiety opracowanej przez Krajowe Biuro do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii oraz koordynowano zbieranie danych z samorządów gminnych dotyczących realizacji zadań z zakresu przeciwdziałania narkomanii w 2013 roku.

W okresie sprawozdawczym przekazywano również publikacje dotyczące rozwiązywania problemów uzależnień uczestnikom organizowanych szkoleń i konferencji.

Prowadzenie badań i monitoringu używania substancji psychoaktywnych pozostaje jednym z ważnych zadań samorządu. Przedmiotowe działania umożliwiają bowiem identyfikację wielu zagrożeń we wczesnym etapie rozwoju oraz dają szansę na przygotowanie odpowiednich strategii przeciwdziałania. W kolejnym okresie rekomenduje się zatem kontynuowanie przedsięwzięć z zakresu monitorowania problemu narkotykowego, w szczególności poprzez realizację zaplanowanej na 2015 rok kolejnej edycji badań wśród dzieci i młodzieży szkolnej, które wykonywane w określonych terminach dają możliwość analizy trendów długofalowych.

Pozostałe działania finansowane z innych źródeł

Obok wyżej opisanych zadań, w 2014 roku w województwie śląskim podejmowane były także przedsięwzięcia merytorycznie korespondujące z celami określonymi w *Programie przeciwdziałania narkomanii w województwie śląskim na lata 2011 – 2016*, które finansowane były z innych źródeł. Najważniejsze z nich to:

1) Wzmacnianie działań samorządów gminnych w realizacji zadań z zakresu profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień

W roku sprawozdawczym kontynuowano działania w zakresie wspierania gmin województwa śląskiego w tworzeniu placówek wsparcia dziennego (świetlic lub klubów). Realizacja powyższego zadania była jednym z elementów konkursu ogłoszonego przez Zarząd Województwa Śląskiego uchwałą nr 487/321/IV/2014 z dnia 25 marca 2014 roku pod nazwą *Wzmocnienie rozwoju lokalnych systemów profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień oraz przeciwdziałania przemocy w rodzinie w 2014 roku*. Do udziału w konkursie zostały uprawnione gminy, które osiągnęły najniższe dochody z tytułu opłat za zezwolenia na sprzedaż napojów alkoholowych (do 200 000,00 zł).

W ramach procedury złożono 4 wnioski, kompletne pod względem formalnym. Uchwałą nr IV/52/6/2014 z dnia 23 czerwca 2014 roku Sejmik Województwa Śląskiego udzielił pomocy finansowej gminom województwa śląskiego na utworzenie 4 nowych placówek dla dzieci i młodzieży. Realizacja powyższego zadania umożliwiła objęcie opieką około 130 podopiecznych placówek świetlicowych.

2) Wspieranie zadań z zakresu przeciwdziałania narkomanii, przeciwdziałania alkoholizmowi oraz zapobiegania zakażeniom HIV i zwalczania AIDS.

W 2014 roku Zarząd Województwa Śląskiego na podstawie ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (tekst jednolity: Dz. U. z 2014 r., poz. 1118, z późn. zm.) przeprowadził otwarte konkursy ofert:

- na realizację zadań publicznych Województwa Śląskiego w dziedzinie profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień – przeciwdziałanie problemom alkoholowym. W ramach konkursu dofinansowano realizację 23 projektów mających na celu m.in. realizację działań profilaktycznych, promocję zdrowego stylu życia, prowadzenie działań informacyjno – edukacyjnych, a także zagospodarowanie czasu wolnego.
- na realizację zadania publicznego Województwa Śląskiego w ramach „Krajowego Programu Zapobiegania Zakażeniom HIV i Zwalczania AIDS” w 2014 roku. Celem

przedsięwzięcia było m.in. podniesienie poziomu akceptacji społecznej wobec osób żyjących z HIV/AIDS, ich rodzin i bliskich oraz kontynuacja i rozwój modułów szkoleniowych (edukacyjno-profilaktycznych) ukierunkowanych na grupy docelowe, ze szczególnym uwzględnieniem młodzieży, kobiet, oraz zgodnie z potrzebami i oceną aktualnej sytuacji epidemiologicznej. W ramach konkursu przyznano środki finansowe na wykonanie 4 zadań.

W roku sprawozdawczym przeprowadzono również konkurs w ramach działania 7.2 „Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej” Poddziałania 7.2.1 „Aktywizacja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym”. W ramach konkursu dofinansowano projekt skierowany m.in. do osób posiadających status osoby opuszczającej placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego i socjalizacyjnego, dla których zorganizowano zajęcia grupy wsparcia pn. „Profilaktyka uzależnień”.

Ponadto w omawianym okresie udzielono wsparcia finansowego w formie tzw. „małego grantu” na wykonanie publikacji poświęconej problematyce zapobiegania, diagnozowania i leczenia osób chorych psychicznie uzależnionych od narkotyków. Celem powyższego zadania było zmniejszenie liczby osób wykluczonych społecznie wśród pacjentów oddziałów psychiatrycznych, zwiększenie efektywności w leczeniu i rehabilitacji osób z zaburzeniami psychicznymi oraz poprawa skuteczności diagnozowania współzachorowalności.

3) Wzmacnianie kwalifikacji służb pracujących w obszarze przeciwdziałania uzależnieniom

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego zrealizował następujące przedsięwzięcia służące podnoszeniu kompetencji zawodowych w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień od substancji psychoaktywnych:

- dwudniową konferencję pn. „*Rola regionalnej polityki społecznej w integracji społecznej mieszkańców województwa śląskiego*”, skierowaną do kadry zarządzającej instytucjami pomocy i integracji społecznej województwa śląskiego. Wzięli w niej udział m.in. przedstawiciele ośrodków pomocy społecznej, powiatowych centrów pomocy rodzinie, domów pomocy społecznej, placówek opiekuńczo-wychowawczych, centrów integracji społecznej oraz warsztatów terapii zajęciowej. Celem konferencji było pogłębienie wiedzy oraz wymiana doświadczeń na temat roli regionalnej i lokalnych polityk społecznych w rozwiązywaniu problemów społecznych województwa śląskiego w obliczu zachodzących zmian demograficznych. Podczas spotkania zaprezentowano m.in. wykład na temat

„Problem narkomanii w województwie śląskim a wyzwania w przeciwdziałaniu narkomanii”.

- cykl szkoleniowy: *Studium terapii grupowej i treningu interpersonalnego*, gdzie jeden z modułów pn.: *Praca z klientem z problemem uzależnienia*, zawierał zagadnienia związane z uzależnieniem od narkotyków. Szkolenie trwało 4 dni (32 godziny dydaktyczne) i wzięło w nim udział 16 osób, pracowników kadr pomocy i integracji społecznej.
- cykl szkoleniowy: *Terapia skoncentrowana na rozwiązaniu*, w ramach którego zrealizowany został moduł dotyczący wykorzystania metody TSR w pracy z osobą z problemem uzależnienia (w tym – uzależnienia od narkotyków i innych substancji psychoaktywnych). Szkolenie trwało 3 dni (26 godzin dydaktycznych) i wzięło w nim udział 16 osób, pracowników kadr pomocy i integracji społecznej.
- doradztwo w obszarze: *praca socjalna z osobami uzależnionymi*, zrealizowane zostało w wymiarze 30 godzin zegarowych. Łącznie z usług doradczych skorzystało 27 pracowników Ośrodków Pomocy Społecznej.

Podsumowanie

Realizacja skutecznych działań na rzecz przeciwdziałania narkomanii wymaga prowadzenia ich w sposób regularny, przy wykorzystaniu różnorodnych form oddziaływań skierowanych wielopłaszczyznowo. Podejmowane zadania powinny stanowić odpowiedź na pojawiające się problemy i opierać się na diagnozie lokalnej sytuacji. Bardzo ważnym elementem pozostaje prowadzenie profilaktyki odpowiedniej do stopnia zagrożenia, w tym w zakresie przeciwdziałania inicjacji związanej z podejmowaniem zachowań ryzykownych, wzmacniania czynników chroniących i redukcji czynników ryzyka, jak również kierowanie działań na ograniczanie, zaprzestanie lub zmianę wzorów używania substancji psychoaktywnych. Ponadto, istotne są różnego rodzaju przedsięwzięcia mające na celu przeciwdziałanie wykluczeniu osób uzależnionych i ich rodzin. W związku z powyższym w 2015 roku kontynuowane będą działania podejmowane w tym zakresie, zgodnie z celami operacyjnymi *Programu przeciwdziałania narkomanii w województwie śląskim na lata 2011-2016*.